

*Ieva Gajauskaitė**

Vytauto Didžiojo universitetas

Strateginės partnerystės valstybių užsienio politikoje: Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginių partnerysčių lyginamoji analizė

Straipsnyje analizuojama Lenkijos – Ukrainos ir Lietuvos – Ukrainos strateginių partnerysčių raida ir intensyvumas. Taip pat šiame straipsnyje siekiama išplėsti strateginės partnerystės teorinę sampratą, pristatyti evoliucinį strateginės partnerystės analizės modelį ir strateginio bendradarbiavimo intensyvumo matavimo galimybes. Siekiama išsiaiškinti skirtingais laikotarpiais užmegztų Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginių partnerysčių panašumus ir skirtumus. Straipsnyje atliekama Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginių partnerysčių evoliucinė analizė, siekiant palyginti jų intensyvumą, strateginius tikslus, partnerių motyvaciją ir gautą bendrą naudą.

Įvadas

SSRS žlugimas tapo naujos pasaulio tvarkos ir kardinalios pokomunistinių valstybių politinės, ekonominės ir socialinės transformacijos pradžia. Diplomatinė ryšių užmezgimas su naujomis valstybėmis buvo susietas su įvairių formų tarptautiniu bendradarbiavimu: strateginių partnerysčių ar specialiųjų santykių plėtotė tapo naujos tarptautinės sistemos dalimi. Strateginių partnerysčių tinklas buvo kuriamas, siekiant buvusių Varšuvos pakto ir NATO narių suartėjimo, taip trinant ribas tarp pokomunistinių ir Vakarų Europos valstybių, , eventualiai prisitaikant prie naujos pasaulio tvarkos ir geopolitinės padėties. Strateginės partnerystės sąvoka tapo neatskiriama politinės retorikos ir (ar) valstybių užsienio politikos dalimi. Valstybių viena kitos pripažinimas kaip strateginių partnerių tapo konkrečios strateginės partnerystės atskaitos tašku – naujoje pasaulio tvarkoje ši bendradarbiavimo forma pakeitė Šaltojo karo metais vyravusią aljansų politiką, tačiau atspindėjo galimybes, pasinau-

* *Ieva Gajauskaitė* - Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto doktorantė.

Adresas korespondencijai: Gedimino 44-201, 44246 Kaunas, tel. 8 605 15 321,

el. p. ieva.gajauskaite@pmdf.vdu.lt

dojant strateginiu partneriu, daryti įtaką tarptautinės struktūros kaitai ar įgyvendinti strateginius valstybių interesus.

Atkūrusios nepriklausomybę, Lietuva ir Lenkija atsidūrė besikeičiančioje tarptautinėje aplinkoje ir turėjo imtis priemonių ne tik garantuojančių nacionalinį saugumą, atsižvelgiant į savo geostrateginę padėtį, bet ir nuspręsti, kokios minėtosios priemonės turėtų būti. Besinaudodamos tik savo resursais ir galimybėmis, Lietuva ir Lenkija negalėjo užsitikrinti saugumo nuo vis dar potencialios Rusijos Federacijos ekspansinės grėsmės, todėl abi valstybės pasirinko orientacijos į Vakarų strategiją – strateginiu saugumo ir užsienio politikos tikslu įvardino narystę transatlantinėse ir europinėse saugumo, gynybos ir ekonomikos struktūrose. Siekdamos šio tikslo, valstybės rėmėsi tarptautiniu bendradarbiavimu su NATO narėmis arba kandidatėmis, todėl strateginės partnerystės su JAV plėtojimas tapo prioritetine priemone, siekiant narystės NATO. Be to, buvo imtasi aktyviai plėtoti saugios ir draugiškos kaimynystės doktriną, skatinant artimesnį bendradarbiavimą su kitomis regiono valstybėmis: Baltarusija ir Ukraina. Taip pradėtas kurti regioninis strateginių partnerysčių tinklas: 1996 metais užmegzta strateginė partnerystė tarp Lenkijos ir Ukrainos, 1997 metais – tarp Lietuvos ir Lenkijos, o 2008 metais – tarp Lietuvos ir Ukrainos. Lietuva ir Lenkija, tapusios NATO ir ES narėmis, siekė tapti ir Europos kaimynystės politikos Rytų vektoriaus ekspertėmis, tačiau siekdamos Ukrainos eurointegracijos, rėmėsi ne trišaliu, bet dvišaliu strateginiu bendradarbiavimu. Nors šių strateginių partnerysčių kūrimo prielaida buvo priklausymas vienam saugumo kompleksui ir siekis įtvirtinti savo suverenitetą, tačiau jos atspindėjo skirtingus tikslus, suformavimo ir įgyvendinimo galimybes ir bendradarbiavimo raidą ir intensyvumą, o keičiantis Ukrainos politinės sistemos ir demokratizacijos charakteristikai iškilo klausimas ar Lietuvos–Ukrainos ir Lenkijos–Ukrainos dvišaliai santykiai gali būti laikomi strateginiais.

1. Strateginės partnerystės valstybių užsienio politikoje

Strateginės partnerystės sąvoka ir jos apibrėžimas yra koncepcija, naudojama organizacijų studijose, apibūdinant dvišalius santykius, kurie partneriams leidžia suderinti papildančius vienas kitą interesus, keistis informacija, plėtoti artimą bendradarbiavimą ir siekti strateginių tikslų¹. Šios bendradarbiavimo formos kriterijai yra strateginis tikslas ir bendradarbiavimas, būtinas

¹ Davies W. *Partner Risk: Managing the Downside of Strategic Alliances*. Purdue University Press, 2007, p. 9.

jo įgyvendinimui. Tarptautinių santykių studijose pirminė strateginės partnerystės sąvoka yra priskiriama neorealizmo teorijų grupei, nes ji, apibūdinant valstybių dvišalius santykius, pirmą kartą buvo paminėta Camp David viršūnių susitikime 1991 metais, kurio metu buvo sprendžiamas naujos Europos saugumo tvarkos klausimas: tuometis Rusijos prezidentas Borisas Jelcinas² ir tuometis JAV prezidentas George'as Bushas vyresnysis bendroje deklaracijoje patvirtino, kad valstybės nebelaiko viena kitos priešėmis ir įsipareigoja plėtoti partnerystę, pagrįstą abipusiu supratimu ir pasitikėjimu.

Šaltojo karo pabaigos kontekste strateginės partnerystės sąvoka atspindėjo neorealizmo teorijos atstovų sampratą apie tarptautinę sistemą: anarchiškoje tarptautinės sistemos struktūroje valstybės yra suverenios veikėjos, kurios priklauso tam tikrai galios hierarchijos kategorijai ir veikia pagal kategorijos teikiamas galimybes ir apribojimus, siekia maksimizuoti savo veiksmų naudą ir minimizuoti išlaidas atsižvelgdamos į pirminį savo siekį – nacionalinį saugumą. Taigi, strateginės partnerystės sąvoka buvo vartojama, norint apibrėžti tokią valstybių bendradarbiavimo formą, kai valstybės siekia bendros naudos, įtvirtindamos arba plėsdamos savo įtakos zoną³, tačiau ji buvo dažnai painiojama su koalicijos (pabrėžiančios trumpalaikiškumą) ar al-janso (pabrėžiančio karinį bendradarbiavimą) sąvokų reikšmėmis⁴.

Ilgainiui strateginių partnerysčių samprata kito ir strategiškumas imtas interpretuoti, akcentuojant skirtingus aspektus. Strateginės partnerystės gali atspindėti bendradarbiavimą, kurio tikslas yra strateginis, todėl valstybės perkelia dvišalius santykius į strateginį lygmenį⁵. Strateginė partnerystė gali pabrėžti ir nacionalinius strateginius interesus, kurie gali būti įgyvendinami, tik remiantis dvišaliu bendradarbiavimu su kita valstybe, kurios strateginiai interesai yra tokie patys. Bendradarbiavimas strategiškai svarbiose srityse – saugumo, karinėje, politinėje, ekonominėje – taip pat gali būti įvardijamas kaip strateginė partnerystė.

Strategiškumas gali būti interpretuojamas ir pabrėžiant valstybių partnerių padėtį tarptautinės sistemos struktūroje kaip bendradarbiavimas įvairiose srityse tarp dviejų svarbių tarptautinės sistemos veikėjų⁶ arba kaip ben-

² Susitikimas vyko SSRS žlugimo metu - Borisas Jelcinas atstovavo Rusijai kaip nepriklausomybės siekiančiai SSRS respublikai.

³ Ko S. "Strategic Partnership in a Unipolar System: The Sino-Russian Relationship", *Issues And Studies*, Vol. 42, No. 3, 2006, p. 13.

⁴ Wilkins T. S. "Russo-Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?", *Contemporary Security Policy*, Vol. 29, No. 2, 2008, p. 359–360.

⁵ Пашков М. *Реалии и Перспективы Стратегического Партнерства*, Центр Разумкова, 2000, http://www.uceps.org/ukr/article.php?lng=UKR&news_id=104, 2012 02 01.

⁶ Crossick S., Reuter E. *China - EU: A Common Future*, World Scientific Publishing Company, 2007, p. 4.

dradarbiavimas tarp dviejų galingų valstybių, kurios gali imtis strateginių veiksmų⁷. Taigi, nėra bendro strateginės partnerystės apibrėžimo, o pati sąvoka yra naudojama, kalbant apie visiškai skirtingas bendradarbiavimo formas, turinčias skirtingą prigimtį ir plėtojamas siekiant skirtingų tikslų, tačiau pati sąvokos reikšmė išlieka neorealizmo teorijos konstruktu, aiškinamu remiantis šios tarptautinių santykių studijų teorijos postulatais. Strateginės partnerystės terminas vis dar atspindi valstybių galios panaudojimą, bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis, ir taip didinant valstybės saugumą ir įgyvendinant nacionalinius interesus. Tačiau funkcinis jų panaudojimas priklauso nuo konkrečios valstybės galios kategorijos.

1 lentelė. **Strateginės partnerystės apibrėžimas**

Strategiškumo aspektas	Pavyzdys	Strateginė partnerystė
<i>Strateginis tikslas</i>	<i>Narystė NATO ir ES</i>	<i>Lietuva ir Lenkija</i>
<i>Strateginiai nacionaliniai interesai</i>	JAV globalus vaidmuo (hegemonija)	JAV ir Lenkija; JAV ir Japonija
<i>Bendradarbiavimas strateginėse srityse</i>	Dvišalės prekybos apimties ir ekonomiškai naudingų projektų skaičiaus didėjimas	ES ir Kinija
<i>Strateginiai veikėjai</i>	(Potencialiai) galingos ir įtakingos valstybės	ES ir JAV; Rusija ir Indija
<i>Strateginis veiksmas</i>	Tarptautinės struktūros keitimas	Rusija ir Kinija

1.1. Funkcinis strateginių partnerysčių panaudojimas

Strateginės partnerystės sąvoka yra teleologinė, nurodanti strateginio bendradarbiavimo funkcinių panaudojimą valstybių užsienio politikoje. Strateginę partnerystę galima įvardinti kaip užsienio politikos priemonę, kuri gali būti naudojama, siekiant daryti poveikį sistemos struktūrai ar didinti savo autonomiją – galingos valstybės gali panaudoti strategines partnerystes kaip priemonę veikti ir formuoti tarptautinę sistemą (JAV ir Baltijos valstybių strateginė partnerystė), plėsti savo įtakos zoną (Kinijos ir Kazachstano strateginė partnerystė), o mažosios valstybės – siekti sudaryti strateginę partnerystę su galingesnėmis valstybėmis, kurios padidintų jų saugumą ir suteiktų daugiau

⁷ Emerson M. *The Elephant and the Bear: The EU Russia and their Near Abroads*, Center For European Policy Studies, 2001, p. 45.

siai ekonominės ar politinės naudos⁸ (JAV ir Lenkijos, JAV ir Japonijos strateginės partnerystės).

Strateginė partnerystė išsiskiria iš kitų tarptautinių bendradarbiavimo formų visų pirma tuo, kad jos pirminis tikslas yra saugumas, o ne koks nors konkretus specifinis tikslas (atgrasymas, kova su kita valstybe), todėl ją skatina ne bendras priešas, bet bendros saugumo problemos, be to, partnerystės pagrindas yra ne tik bendros vertybės, bet ir bendri interesai, o ryškiausias partnerystės aspektas, išskyrus saugumą, yra ekonominis bendradarbiavimas⁹. Valstybės formuoja strateginę partnerystę, siekdamos padidinti saugumą ir sumažinti savo galios deficitą, o veikdamos kaip racionalūs veikėjai rinksis tokį strateginį partnerį, su kuriuo bendradarbiavimas bus naudingiausias iš visų galimų alternatyvų, siekiant konkrečių strateginių interesų įgyvendinimo.

Priklausomai nuo valstybės galios, ši bendradarbiavimo forma gali turėti skirtingas priežastis ir tikslus, todėl vienoms valstybėms ji yra puolimo strategija, kitoms – gynybinė: galingos valstybės taip didina savo politinę, karinę ir ekonominę galią ir dominavimą, mažos valstybės taip siekia užsitikrinti saugumą ir suvaržyti kylančias grėsmes¹⁰. Be to, strateginė partnerystė suteikia galimybę palaikyti arba griauti tarptautinės sistemos stabilumą, taip suteikdama prielaidų naujų galybių iškilimui arba senųjų sunykimui. Dėl šios priežasties vienos valstybės gali naudoti šią bendradarbiavimo formą siekdamos galios ir dominavimo ir taip formuodamos vienpolę tarptautinę sistemą (JAV strateginė partnerystė), arba atvirkščiai, siekdamos atsverti kitų valstybių ar valstybės galią ir formuodamos daugiapolę sistemos struktūrą (Rusijos strateginė partnerystė). Šis strateginės partnerystės aspektas turi dinamizmo ir globalumo dimensijas, todėl dviejų strategiškai svarbių galybių ar kylančių galybių plėtojami strateginiai dvišaliai santykiai gali nurodyti valstybių partnerių siekį daryti įtaką tarptautinės ir regioninės sistemos struktūros kaitai, apibrėžti naujas įtakos zonų ribas arba riboti kitų valstybių galimybes užsienio politikoje. Strateginis bendradarbiavimas gali būti vertinamas kaip galimybė įtvirtinti pozicijas globalioje politikoje – tinkamas partnerių pasirinkimas, interesų suderinamumas ir strateginio tikslo suformavimas lemia valstybių gebėjimus tapti strateginiu veikėju (ES strateginė partnerystės), tačiau strateginis bendradarbiavimas turi pasižymėti efektyvumu ir atitikti pagrindinius strateginio bendradarbiavimo principus.

⁸ Kay S. “What is a Strategic Partnership?” *Problems of Post-Communism*, Vol. 47, No. 3, 2000, p. 16.

⁹ Wilkins, (išnaša 4) p. 360–361.

¹⁰ Kay S. *Global Security in the Twenty-first Century: The Quest for Power and the Search for Peace*, Rowman & Littlefield Publishers, 2006, p. 42.

Strateginiai valstybių santykiai pasižymi abipusiškumu, ilgalaikiais ryšiais, sugebėjimu atsikurti ir išlikti lanksčiais ir patvariais, nepaisant iškylančių problemų ar nesusipratimų, todėl tokia partnerystė turi remtis taktiniu oportunitizmu, plačia naudos ir paskirties darna, kai abi valstybės sugeba identifikuoti bendrus interesus, paversti juos ilgalaikiu ir tikru bendradarbiavimu, įvertinus ne tik pasaulio vizijos panašumą, bet ir valstybės partnerės vaidmenį joje.¹¹ Svarbiausiu aspektu išlieka abiejų partnerių pripažinimas, kad dvišaliai santykiai yra strateginiai, remiantis strateginiu tikslu, bendradarbiavimu strategiškai svarbiose srityse, įgyvendinant strategiškai svarbius veiksmus arba pripažįstant, kad partneris yra strategiškai svarbus veikėjas tarptautinėje arenoje. Taigi, kiekvienas konkretus strateginės partnerystės atvejis pasižymi unikalumu, nes valstybės grindžia partnerystę bendru sprendimų priėmimu ir jų įgyvendinimu, siekiant tokių tikslų ar tose srityse, kurios bendru sutarimu valstybėms yra aktualios ir atitinka jų nacionalinius interesus.

Strateginė partnerystė pasižymi lanksčiu savanorišku bendradarbiavimu, paremtu formaliu abipusiu išipareigojimu, todėl strateginė partnerystė yra daug kur pritaikoma bendradarbiavimo forma, kurią tikslingiausia būtų apibrėžti kaip formalizuotą, struktūruotą ir institucionalizuotą tarptautinio bendradarbiavimo procesą, siekiant įgyvendinti bendrus strateginius valstybių tikslus, išplaukiančius iš valstybių nacionalinių interesų ir siekio užsitikrinti saugumą. Toks strateginės partnerystės apibrėžimas leidžia identifikuoti konkretų bendradarbiavimo atvejį kaip strateginį, išskiriant kintamuosius – sutampančius valstybių interesus, siekiant nacionalinio saugumo, suformuotus bendrus tikslus, šių tikslų ir jų įgyvendinimo formalizaciją ir institucionalizaciją.

1.2. Strateginės partnerystės evoliucija

Konkretus strateginio bendradarbiavimo atvejis gali būti analizuojamas kaip ciklinis procesas, kuriame galima išskirti kelis etapus (suformavimą, įgyvendinimą, įvertinimą), pasižyminčius tam etapui būdingomis savybėmis. Strateginė partnerystė kaip kontinuumas formuojama, įgyvendinama ir vertinama, veikiant ne tik vidiniams faktoriams (bendrai tarptautinės sistemos vizijai, vertybėms, ideologijai, interesams, tikslams, išipareigojimams, lūkesčiams, paramai, komunikacijai, institucijoms, bendradarbiavimo sritims

¹¹ Lo B. *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, 2008, p. 42.

ir elementams), bet ir išoriniam aplinkos spaudimui (tarptautinės sistemos struktūros, kitų valstybių galios pokyčiams, kitų valstybių bendradarbiavimo suformavimui ar nutraukimui bei saugumo iššūkiams).

Pirminis strateginių partnerystių impulsas yra dviejų valstybių nacionalinių interesų sutapimas, kurių realizavimą lemia bendradarbiavimo tęstnumas, įvertinus galimybę siekti maksimalios bendros naudos. Bendra nauda, visų pirma, yra siejama su nacionaliniu valstybių saugumu, kai bendradarbiavimu yra siekiama atsakyti į tarptautinės aplinkos keliamus iššūkius arba grėsmes. Bendros naudos sampratą lemia valstybių partnerių nacionaliniai interesai ir sugebėjimas juos paversti konkrečiais strateginiais tikslais. Strateginiai valstybių tikslai pasižymi tuo, kad be dvišalių santykių plėtojimo, kaip strateginės partnerystės, jie negali būti įgyvendinti. Iš esmės, bendri strateginiai valstybių tikslai kyla iš nacionalinių interesų suderinamumo, iš valstybių tarptautinės sistemos struktūros vizijos panašumo ir valstybei partnerei skiriamo vaidmens.

1 pav. Strateginių partnerystių evoliucinis modelis¹²

¹² Sudaryta autorės, pritaikius organizacijų studijų evoliucinį strateginių partnerystių analizės modelį tarptautinių santykių studijoms, remiantis Wohlstetter P., Smith J., Malloy C. L. "Strategic Alliances in Action: Toward a Theory of Evolution", *The Policy Studies Journal*, Vol. 33 No. 3, 2005.

Bendra sistemos struktūros vizija, poreikis atsakyti į aplinkos iššūkius, saugumo siekis, strateginių interesų atitikimas yra pirminiai veiksniai, lemiantys konkrečių strateginių partnerysčių suformavimą. Tačiau šiam procesui įtakos turi ir vertybių, ideologijos sutapimas, realios naudos potencialas, partnerio galia ir sugebėjimas ja pasinaudoti savo reikmėms, iš kurio išplaukia valstybių abipusiai lūkesčiai, įsipareigojimas ir suderinamų specifinių tikslų kompleksas¹³. Kuo valstybių strateginis suderinamumas yra didesnis (politinės sistemos, ideologijos, užsienio politikos tradicija, geopolitinė padėtis, resursai ir t. t.), tuo valstybės turės daugiau sutampančių ar suderinamų strateginių interesų ir tuo strateginė partnerystė bus patvaresnė.

Kai valstybės, atsižvelgdamos į bendrus interesus, suranda potencialų partnerį ir suformuoja bendrus strateginius tikslus, iškyla būtinybė formalizuoti ir legitimuoti strateginę partnerystę. Formalizacija suteikia partnerystei legalų statusą, specifiškumą, didesnę įsipareigojimų ir abipusiškumo laipsnį, moralinį susitarimą, kylantį iš sutarties pasirašymo rituališkumo¹⁴. Formalus valstybių susitarimas leidžia įgyvendinti strateginius tikslus, pasitelkiant santykių institucionalizaciją ir struktūriškumą, kuris atskleidžia dviejų valstybių bendrų, koordinuojamų veiksmų prioriteto idėją¹⁵ ir ilgalaikius įsipareigojimus plėtoti glaudžius santykius svarbiose politikos sferose, kai abi partnerės supranta savo įsipareigojimų viena kitai svarbą ir stengiasi pasiekti bendrą sutarimą visada, kai tai įmanoma¹⁶. Taigi, siekdamas suderinti veiksmus ir išspręsti kylančias problemas, įgyvendinant formalų susitarimą, valstybės suteikia savo partnerystei struktūrą, sukurdamas dvišales institucijas, kurios nusako valstybių vaidmenis, bendradarbiavimo procedūras, taisykles, sritis ir elementus.

Institucinė struktūra daro tiesioginę įtaką partnerių savarankiškam elgesiui ir būtent struktūra, tikslų apibrėžimas, galios balansas tarp partnerių ar konfliktai lemia strateginės partnerystės sėkmingą įgyvendinimą ir partnerystės, kaip bendro saugumo veikėjo, išlikimą¹⁷. Taip yra įtvirtinamos funkcinės bendradarbiavimo sritys, kurių skaičius ir įtraukti bendradarbiaujantys elementai suteikia prielaidas pasiekti didesnę bendrą naudą, todėl valstybės bus suinteresuotos palaikyti ir plėtoti konkrečius dvišalius santykius kaip

¹³ Wilkins, (išnaša 4) p. 363–364.

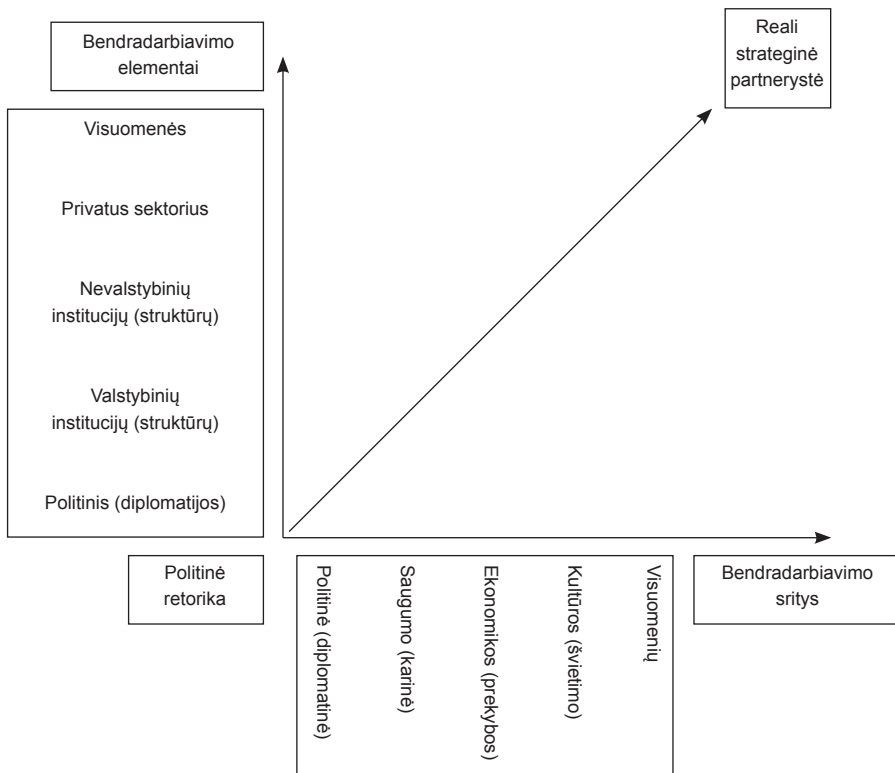
¹⁴ Snyder G. H. *Alliance Politics (Cornell Studies in Security Affairs)*, Cornell University Press, 1997, p. 8.

¹⁵ Sautenet A. "The Current Status and Prospects of the „Strategic Partnership“ between the EU and China: Towards the Conclusion of a Partnership and Cooperation Agreement." *European Law Journal*, Vol. 13, No. 6, 2007, p. 706.

¹⁶ Crossick S., Reuter E. (išnaša 6).

¹⁷ Wilkins, (išnaša 4) p. 365–366.

strateginius. Todėl, siekiant plėtoti efektyvią ir realią strateginę partnerystę, kuri suteiktų valstybėms didžiausią bendrą naudą, būtina į bendradarbiavimo procesą įtraukti elementus, atitinkančius funkcines bendradarbiavimo sritis¹⁸ – politinio (diplomatinio), valstybinių struktūrų arba institucijų (vyriausybės, ministerijų, vietinės valdžios, karinių ir saugumo struktūrų ir t. t.), nevalstybinių institucijų (nevyriausybinų organizacijų), privataus sektoriaus (privačių ūkio subjektų) ir visuomenės (įvairių grupių, susivienijimų, etninių, religinių ir kitų mažumų) elementus.

2 pav. **Strateginės partnerystės įvertinimas**

Paskutinis strateginių partnerystės etapas, patvirtinantis partnerystės tęstinumo galimybes ir bendrų tikslų įgyvendinimo perspektyvas, yra partnerystės įvertinimas. Bendradarbiavimo mastas ir svarumas bendradarbiavimo srityse leidžia įvertinti strateginę partnerystę kaip realią ir numatyti sritis, kuriose būtina aktyvinti, efektyvinti ar plėsti bendradarbiavimą. Strategines partnerystes galima įvertinti pagal dvišalės prekybos (importo ir eksporto), tiesio-

¹⁸ Ten pat.

ginių užsienio investicijų, paskolų duomenis, bendrus strateginės svarbos projektus (energetikos, saugumo ir gynybos, ekonomikos, prekybos, transporto, infrastruktūros, kultūros ir kitose srityse), nuolatinę informacijos dalinimąsi (politikos, ekonomikos, saugumo, regioninio vystymosi, naujausių technologijų ir kitose srityse), intensyvią politinį dialogą ne tik aukščiausiu lygmeniu ir įsipareigojimus arba konkrečius veiksmus teikti karinę pagalbą kitos valstybės ar valstybių bloko agresijos metu ir nepaprastų situacijų atveju¹⁹.

Partnerystės tikrumą leidžia įvertinti ne tik pasiekti konkretūs rezultatai, bet ir naujų bendrų tikslų suformavimas, atsižvelgiant į tarptautinės aplinkos ir valstybių vertybių, ideologijos, interesų, galios pokyčius. Būtina įvertinti tarptautinės aplinkos, valstybių strateginių interesų pokyčius, bendrų tikslų įgyvendinimo laipsnį ir gautą naudą. Taip pat svarbu įvertinti ir pasitikėjimą partneriu, numatyti slaptus ar neišreikštus strateginius interesus, partnerio resursus ir motyvaciją. Jei keičiasi strateginiai valstybių interesai, juos sunkiau suderinti, didėja slaptų interesų skaičius, pasikeičia valstybių galios proporcija, atsiranda lūkesčių ir paramos disbalansas, pažeidžiamas abipusiškumo principas, gauta nauda vertinama neigiamai, o valstybės nebesutaria ne tik dėl bendrų sprendimų ar veiksmų, bet ir dėl valstybių vidaus politikos, strateginė partnerystė bus nutraukta, nes bendrų strateginių tikslų įgyvendinimas nebus atnaujinamas, o valstybių dvišaliai santykiai įgaus kitokią tarptautinio bendradarbiavimo formą.

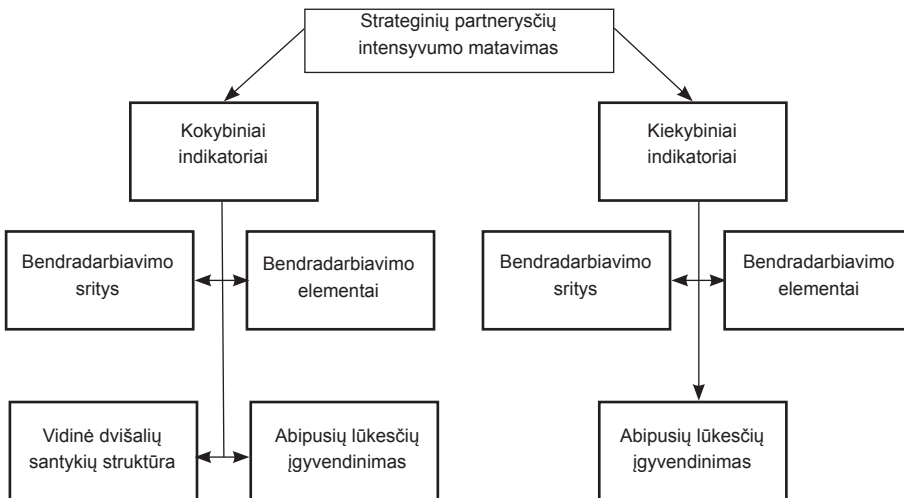
Jei partneriams sekasi įgyvendinti užsibrėžtus bendrus tikslus, partnerystė tampa svaresnė, plečiasi, adaptuojasi tiek prie vidinės, tiek išorinės aplinkos, bendrų tikslų transformacijos lemia didesnę institucijų struktūros ir bendradarbiavimo sričių integraciją ir dar stipresnių ir gilesnių ryšių sukūrimą, kurie gali įgauti „pilnaverčio saugumo aljanso“²⁰ formą ilgojoje perspektyvoje. Strateginės partnerystės įvertinimo procesas lemia tolesnę partnerystės atnaujinimą ir plėtojimą, todėl šiame etape būtina peržiūrėti visą bendradarbiavimo procesą nuo potencialaus partnerio paieškos iki konkrečių bendrų veiksmų. Nuolatinis ir reguliarus strateginės partnerystės įvertinimas užtikrina bendros naudos didėjimą ir valstybių strateginių interesų įgyvendinimą per tarptautinę bendradarbiavimą. Pokyčiai ir rezultatai turi įtakos strateginės partnerystės tęstinumui, atnaujinimui, taip pat leidžia nustatyti naujų bendradarbiavimo tikslų, veiksmų, susitarimų, institucijų poreikį ir jį įgyvendinti. Taip sukuriamas strateginės partnerystės cikliškumas, pasireiškiantis skirtingu konkretaus bendradarbiavimo atveju intensyvumu.

¹⁹ Пашков, (žr. išnašą 5).

²⁰ Wilkins, (žr. išnašą 4) p. 366–367.

1.3. Strateginių partnerysčių intensyvumas

Strateginės partnerystės valstybių užsienio politikoje rodo skirtingo intensyvumo bendradarbiavimo atvejus. Intensyvumas nustatomas kokybiniais rodikliais – pagal funkcines bendradarbiavimo sritis, bendradarbiavimo elementus, vidinę partnerystės struktūrą, abipusių lūkesčių pateisinimą ir strateginių tikslų įgyvendinimo laipsnį, ir kiekybiniais rodikliais, tokiais kaip dvišalių susitarimų strategiškai svarbiose srityse, įgyvendinamų bendrų strateginių projektų skaičių, diplomatinio korpuso valstybėje partnerėje dydį ar bendrų aukščiausio politinio lygmens deklaracijų skaičių. Kiekvienas intensyvumo rodikliais pasižymi konkrečiomis savybėmis, kurios leidžia įvertinti strateginę partnerystę formalumo ir realumo dichotomijos kontekste.

3 pav. **Strateginių partnerysčių intensyvumo analizė**

Atsižvelgiant į kokybinius rodiklius ir evoliucinę strateginės partnerystės sampratą, galima išskirti keturias intensyvumo kategorijas: formaliosios partnerystės, formaliosios-aktualiosios partnerystės, realiosios partnerystės ir realiosios-efektyviosios partnerystės. Kiekviena iš šių kategorijų pasižymi konkrečiais rodikliais, tačiau taip pat numato galimybę partnerystės formavimo, įgyvendinimo ir įvertinimo etapais priskirti skirtingoms kategorijoms, atsižvelgiant į bendradarbiavimo sričių, elementų, struktūros, lūkesčių pateisinimo, bendros naudos ir kitus pokyčius.

2 lentelė. **Strateginių partnerysčių intensyvumo kategorijos**

Bendradarbiavimo sritys	Bendradarbiavimo elementai	Vidinė dvišalių santykių struktūra	Abipusis lūkesčių įgyvendinimas	Strateginių partnerysčių intensyvumo kategorija
Politinė ir diplomatinė	Politis ir diplomatinis	Įtvirtinami valstybių partnerių vaidmenys	Bendras planavimas	<i>Formalioji</i>
Saugumo ir gynybos	Valstybinių institucijų	Nustatomos bendradarbiavimo sritys	Bendri susitarimai	<i>Formalioji arba formalioji-aktualioji</i>
Ekonomikos ir prekybos	Privataus sektoriaus	Nustatomos bendradarbiavimo normos ir tikslai	Bendri pareiškimai	<i>Formalioji-aktualioji</i>
Kultūros ir švietimo	Nevalstybinių institucijų	Sukuriamos efektyvios dvišalės institucijos	Bendri veiksmai	<i>Realioji</i>
Visuomenių (Humanitarinė)	Visuomenių	Vyksta nuolatinė stebėseną	Bendra pozicija tarptautinėje erdvėje	<i>Realioji-efektyvioji</i>

a) Formalioji strateginė partnerystė gali būti vertinama tik kaip politinės (diplomatinės) retorikos dalis – strateginės partnerės vaidmuo yra apibrėžiamas valstybės užsienio politikoje, tačiau bendradarbiavimas pasireiškia tik politiniu (diplomatinu) lygmeniu – apsiribojama politiniu bendradarbiavimu, o bendradarbiavimas kitose srityse nesiskiria nuo įprastos dvišalių santykių formos tarptautinėje sistemoje. Iš esmės, valstybės partnerės bendradarbiauja tik tada, kai joms tai yra naudinga, nėra kuriamos ilgalaikio ir stabilaus bendradarbiavimo prielaidos, siekiant įgyvendinti valstybių nacionalinius interesus. Tokie dvišaliai santykiai pasižymi nepastovumu, kai dėmesys sutelkiamas į valstybės partnerės vidaus politikos įgyvendinimą, o ne į potencialios bendros naudos siekį – paneigiami neorealizmo strateginės partnerystės sampratos postulatai. Dažnai formaliosios partnerystės pasižymi ne tik bendru valstybių planavimu, numatančiu funkcinio bendradarbiavimo sritis ir elementus, bet ir susitarimais, kuriuose gali būti įtvirtinti specifiniai bendradarbiavimo tikslai, tačiau jų įgyvendinimas nepasižymi rezultatais.

b) Formalioji-aktualioji strateginė partnerystė nurodo vieno ar abiejų valstybių partnerių motyvaciją plėtoti strateginę partnerystę, kuri atliktų konkrečią funkciją užsienio politikoje ir efektyviai prisidėtų prie nacionalinių interesų įgyvendinimo – vienas iš partnerių siekia aktyviai įgyvendinti šlieji-

mosi arba balansavimo strategiją. Pagrindine bendradarbiavimo sritimi tampa saugumo (karinė) ir į strateginę bendradarbiavimą įtraukia ne tik politinio (diplomatinio), bet ir valstybinių institucijų ir struktūrų elementus. Taip pat ši partnerystės forma įgalina aktyvinti bendradarbiavimą, susijusį su ekonominiu ir energetiniu saugumu, todėl partnerystė yra formalizuojama, aiškiai nustatomos bendradarbiavimo sritys, elementai, gali būti sukurtos dvišalės institucijos, tačiau bendradarbiavimas išlieka ribotas, o efektyvumas yra tiesiogiai veikiamas konkrečių bendradarbiavimo elementų motyvacijos ir sprendimų. Nepaisant to, valstybės pasižymi bendra politine/diplomatine pozicija, kuri gali būti išreiškiaama ir tarptautinėje erdvėje, jeigu pareiškimai atitinka abiem valstybėm būdingą saugumo sampratą.

c) Realioji strateginė partnerystė nurodo valstybių partnerių strateginių suderinamumą, siekiant ne tik specifinių trumpalaikių tikslų, bet ir įgyvendinant nacionalinius valstybių interesus ilgalaikėje perspektyvoje. Valstybės partnerės pasižymi abipusiu potencialios bendros naudos įvertinimu, sugebėjimu įvertinti partnerio galią ir galimybes, kurios gali būti panaudotos įgyvendinti nacionalinius interesus ir didinti saugumą, todėl abi partnerės lygiavertiškai įsipareigoja teikti paramą ir pateisinti partnerio lūkesčius, kurie susiejami ne tik su konkrečiomis bendradarbiavimo sritimis, bet ir bendros tarptautinės sistemos struktūros vizija. Valstybės partnerės įtraukia į bendradarbiavimą kuo daugiau elementų įvairiais lygmenimis ir plečia bendradarbiavimo sritis, o pati strateginė partnerystė yra nuolat atnaujinama ir patvirtinama. Strateginių tikslų komplektas yra išskaidomas į specifinius tikslus, jų įgyvendinimo procesas yra cikliškai peržiūrimas ir įvertinamas, atsižvelgiant į potencialią naudą – valstybės aktyviai įgyvendina tiek vidinio, tiek išorinio balansavimo strategiją. Nors reali strateginė partnerystė pasižymi lankstumu, plačiu pritaikymu valstybių užsienio politikoje, taktiniu adaptyvumu, tačiau valstybės tarptautinėje erdvėje koordinuoja savo veiksmus gana ribotai ir tik tada, kai nauda yra didesnė nei sąnaudos, todėl įsipareigojimas teikti paramą yra įgyvendinimas tarptautiniuose forumuose ar organizacijose tik iš dalies.

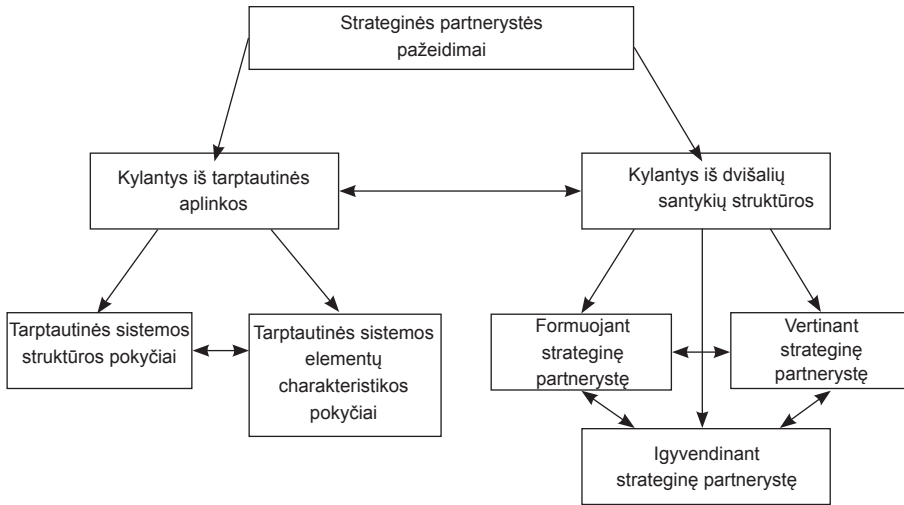
d) Realiosios-efektyviosios strateginės partnerystės pasižymi nuolatiniu įvertinimo ir tobulinimo procesu – nesutampantys interesai yra derinami, siekiama ne tik įgyvendinti strateginius tikslus dvišaliuose santykiuose, bet ir aktyviai įgyvendinti tarptautinės sistemos viziją ir įtvirtinti numatytus valstybių partnerių vaidmenis joje, todėl atliekamas tarptautinės aplinkos, valstybių charakteristikos, galios, interesų, stebima vidaus ir užsienio politika ir siekiama sutarimo ir koordinacijos, įgyvendinant valstybių partnerių užsienio politiką. Tokia strateginė partnerystė yra teigiamai vertinama ne tik aukščiau-

sio lygmens bendradarbiavimo elementų, bet ir plačiosios visuomenės, kurios grupės aktyviai įsitraukia į strateginio bendradarbiavimo procesą ir ne tik teikia paramą tolesniam strateginiam bendradarbiavimui, bet ir naudoja spaudimą, keičiantis valstybių politiniam elitui ir toliau plėtoti strateginį bendradarbiavimą.

Nepaisant to, kad, strateginei partnerystei evoliucionuojant, bendradarbiavimas turėtų intensyvėti, procesas nėra vienkryptis – nuolat kintanti tarptautinė aplinka, valstybių partnerių charakteristika ir bendros naudos ir sąnaudų santykis gali lemti strateginės partnerystės intensyvumo mažėjimą ir netgi nutraukimą. Jeigu strateginės partnerystės, vertinamos kaip formaliosios ar formaliosios-aktualiosios, tai pokyčiai dažniausiai lemia partnerystės nutraukimą, tačiau būtina pastebėti, kad tai tereiškia konkrečių dvišalių santykių vertinimo politinėje (diplomatinėje) retorikoje pokyčius – atsisakoma strateginės partnerystės sąvokos. Jeigu strateginė partnerystė yra realioji arba realioji-efektyvioji, sukurti saugikliai, mechanizmai, dvišalių santykių struktūra ir tarpusavio priklausomybė sumažina neigiamą kaitos įtaką, tačiau ilgalaikis neigiamas veikimas gali lemti strateginės partnerystės silpnėjimą. Visuose strateginės partnerystės evoliucijos etapuose galima išskirti pažeidimus, kurių ilgalaikis pasireiškimas ir įtaką gali neigiamai paveikti strateginę partnerystę nepriklausomai nuo jos intensyvumo kategorijos. Šių pažeidimų kilmės šaltiniai yra išorinė tarptautinė aplinka ir vidinė dvišalė santykių struktūra.

Išorinės aplinkos pažeidimai yra tarptautinės sistemos struktūros kaita arba jos elementų (valstybių) charakteristikos kaita (galia). Pavyzdžiui, tarptautinėje sistemoje yra nauja kylanti galybė – keičiasi vieno iš sistemos elementų charakteristika (Kinija), kuri ilgainiui lemia tarptautinės sistemos struktūros kaitą (nuo vienpolės link daugiapolės). Šiame kontekste, jeigu konkrečios strateginės partnerystės viena valstybė partnerė yra galingesnė nei kita, silpnesnė valstybė partnerė gali imtis intensyvinti bendradarbiavimą su naująja kylančia galybe (JAV ir Rusijos strateginės partnerystės atveju), taip siekdama padidinti savo nacionalinį saugumą. Dėl šios priežasties strateginės partnerystės įvertinimo etape valstybės partnerės galia, gauta bendroji nauda būtų lyginama su potencialiąja bendrąja nauda, kuri būtų gauta silpnesnei valstybei partnerei užmezgus strateginę partnerystę su kylančia galybe (JAV ir Rusijos partnerystės nutraukimas, Rusijos ir Kinijos strateginės partnerystės plėtojimas). Ilgainiui strateginės partnerystės įvertinimo grįžtamasis ryšys imtų silpnėti dėl mažėjančio teigiamo sąnaudų ir naudos santykio (net jeigu jis būtų ne realus, o percepctinis), ir silpnesnės valstybės motyvacijos mažėjimas lemtų neigiamą poveikį visai dvišalių santykių struktūrai ir abipusių lūkesčių pateisi-

nimui. Jeigu dėl silpnėjančios strateginės partnerystės silpnesnė valstybė sudarytų naują strateginę partnerystę su kylančia galybe, tai padidintų pastarosios galią ir galimybes, ir šis pokytis sustiprintų kylančios galybės kaip tarptautinės sistemos elemento poveikį pačios tarptautinės struktūros kaitai.

4 pav. **Strateginės partnerystės intensyvumo pažeidimai**

Pažeidimai vidiniame kontekste gali pasireikšti visos strateginės partnerystės evoliucijos metu. Strateginės partnerystės suformavimo etape pažeidimai yra mažas bendrų strateginių interesų sutapimas, siauras suformuotų bendrų strateginių tikslų kompleksas, paslėpti ar konkuruojantys partnerių tikslai ir motyvai, mažas strateginis partnerių suderinamumas, bendros tarptautinės sistemos vizijos nebuvimas arba partnerio nepritarimas vizijai, neaiškus bendrų lūkesčių apibrėžimas, kitų potencialių strateginių partnerių neįvertinimas ar formuojamos strateginės partnerystės suderinamumo su kitomis strateginėmis partnerystėmis valstybių užsienio politikoje neįvertinimas ir formalizacijos stoka.

Strateginės partnerystės įgyvendinimo etape gali pasireikšti kiti pažeidimai: nesuformuojamos bendradarbiavimo gairės, neaiškiai apibrėžti valstybių partnerių vaidmenys, nesukuriami efektyvūs bendradarbiavimo mechanizmai, bendros institucijos, ribotas ir nekintantis bendradarbiavimo sričių ir elementų įtraukimas, nėra nuolatinės ir stabilios komunikacijos įvairiais bendradarbiavimo lygmenimis visose bendradarbiavimo srityse, atskyrų bendradarbiavimo elementų motyvacijos aktyvinti ir efektyvinti bendradarbiavimą stoka, bendrų lūkesčių pateisinimas apsiriboja bendru planavimu ir pareiški-

mais, neatliekamas nuolatinis bendrų strateginių tikslų įgyvendinimo laipsnio stebėseną.

Įvertinimo etape strateginės partnerystės intensyvumą neigiamai gali paveikti tarptautinės aplinkos pokyčių ir įtakos strateginės partnerystės įgyvendinimui neįvertinimas, valstybių partnerių charakteristikos pokyčių neįvertinimas, valstybių partnerių strateginio suderinamumo ir savo nacionalinių interesų ir jų įgyvendinimo priemonių pokyčių neįvertinimas, kitų potencialių strateginių partnerių neįvertinimas, konfliktuojančių interesų ir tikslų nesuderinimas, maža bendra nauda, numatoma didesnė potenciali bendra nauda arba mažesnės bendradarbiavimo išlaidos su kita valstybe, siekiant įgyvendinti tuos pačius nacionalinius interesus, mažas bendrų strateginių tikslų įgyvendinimo laipsnis, mažas valstybių partnerių įsipareigojimų atnaujinimo laipsnis ir motyvacija. Pažeidimų atsiradimas viename etape ilgainiui lemia pažeidimų susiformavimą kituose ir jų keliami grėsmė strateginės partnerystės intensyvumui, efektyvumui ir tęstinumui tik didėja.

2. Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginių partnerysčių suformavimo kontekstas

Žlugus SSRS, dvipolė tarptautinės sistemos struktūra tapo vienpole – JAV tapo sistemos hegemonu, o NATO – dominuojančiu saugumo ir gynybos aljansu. Nepaisant to, Rusija išliko strateginiu veikėju, galinčiu paveikti Europos saugumą ir stabilumą, ir nors SSRS inicijuotas Varšuvos pakto aljansas, kaip atsvara NATO, taip pat žlugo, Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS) nurodė skiriamąją liniją tarp pokomunistinių valstybių – Baltijos valstybės, Lenkija, Čekija, Slovakija ir kt. pasirinko orientacijos į Vakarų užsienio politikos strategiją, aktyviai siekdamas narystės NATO, o Baltarusija, Kazachstanas, Uzbekija ir kt. tapo NVS narėmis, išreiškdamas orientaciją į Rusiją. Šiame kontekste nepriklausoma Ukraina imta vertinti kaip strategiškai svarbi Europos saugumo struktūros dalis – nauja Eurazijos sąjunga, kuri atitinka Heartlando – Eurazijos žemyninėje dalyje esančios geopolitinės pasaulio šerdies – sampratą, taptą neįmanoma. Taigi, Rusijos imperializmas tiesiogiai priklauso nuo Ukrainos sugebėjimo išlikti suverenia valstybe ir prisidėti prie geopolitinio balanso įtvirtinimo regione²¹. Dėl šios priežasties NATO narės ir siekiančios narystės

²¹ Kuzio T. and Moroney J. “Ukraine and the West: Moving From Stability to Strategic Engagement”, *European Security*, Vol.10, No. 2, 2001, p. 112–113.

valstybės ėmė plėtoti aktyvesnius dvišalius santykius su Ukraina, norėdamos paskatinti Ukrainos eurointegracinius, transatlantinės integracijos procesus ir orientaciją į Vakarus, o Rusija siekė išlaikyti Ukrainą savo įtakos zonoje, veikdama Ukrainos vidaus ir užsienio politiką.

Lenkijos ir Ukrainos kaimynystė, bendra istorija ir priklausymas tam pačiam saugumo kompleksui nurodė būtinybę plėtoti intensyvų bendradarbiavimą, o Lenkijos strateginis tikslas tapti NATO ir ES nare lėmė geros kaimynystės principų įgyvendinimą ir Varšuvos siekį skatinti Ukrainą taip pat tapti NATO ir ES nare ir ištrūkti iš Rusijos įtakos zonos. Dėl šios priežasties strateginiu Lenkijos užsienio politikos tikslu tapo ne tik pačios Lenkijos, bet ir Ukrainos narystė europinėse ir transatlantinėse struktūrose. Šis siekis buvo įvardintas kaip „ambicija grąžinti Europą į jos istorines teritorines ribas“²².

Lietuvos nacionalinis saugumas nebuvo taip tiesiogiai susijęs su Ukrainos geopolitine orientacija ir gravitacija. Be to, Lietuvos priklausymas mažų valstybių kategorijai nulėmė jos nesugebėjimą paveikti kitų valstybių saugumo ir užsienio politikos, tačiau didelę priklausomybę nuo kitų valstybių vykdomos politikos ir būtinybę šlietis prie galingesnių tarptautinės sistemos narių arba tapti saugumo ir gynybos aljanso nare – taigi, Lietuvos užsienio ir saugumo politikos resursai buvo nukreipti į narystės NATO siekį ir į aktyvų šliejimosi prie JAV strategijos įgyvendinimą. Dėl šių priežasčių intensyvesnis bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir Ukrainos imtas plėtoti tik Lietuvai tapus NATO ir ES nare. Lietuvos ir Ukrainos dvišalių santykių intensyvėjimą lėmė ir ES inicijuota Europos kaimynystės politika, kuri suteikė galimybę Lietuvai suformuoti naujus užsienio politikos prioritetus. Ukrainoje įvykusi Oranžinė revoliucija, kuri buvo laikoma Ukrainos transformacija demokratinės sistemos link, taip pat suteikė galimybes plėtoti intensyvesnį bendradarbiavimą tarp Vilniaus ir Kijevo. Būtent Oranžinė revoliucija sulaukė didelio atgarsio ir palaikymo tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje ir paskatino šias valstybes imtis aktyvios užsienio politikos, siekiant Ukrainos eurointegracijos: Lietuva ir Lenkija (NATO ir ES narės) imtos vertinti kaip išoriniai faktoriai, galintys paveikti Ukrainos demokratizaciją ir įtraukimą į Europos saugumo sistemą.

²² Shapovalova N. and Kapusniak T. *“Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?”* Policy Brief, No. 91, 2011, p. 35.

2.1. Lenkijos ir Ukrainos strateginės partnerystės suformavimas

Lenkija aktyviai rėmė Ukrainos nepriklausomybės atkūrimo siekį, grįsdama nacionalinio saugumo ir geopolitikos prielaidomis – Lenkija plėtojo dviejų kelių diplomatiją SSRS centro ir respublikų atžvilgiu, o Lenkijos ir Ukrainos disidentai palaikė ryšius, siekdami valstybių nepriklausomybės²³. Suvereni Ukraina eliminavo „strateginę Lenkijos dilemą, su kuria ji nuolatos susidurdavo, egzistuojant dviems priešiškomis jėgoms tiek ties vakarine, tiek ties rytine Lenkijos siena vienu metu“²⁴. Lenkijos geografinė padėtis buvo apibūdinta kaip „įkalinimas tarp dviejų istorinių priešų“ – Vokietijos ir Rusijos²⁵. Taigi, tiesioginė Lenkijos saugumo priklausomybė nuo Ukrainos geopolitinės orientacijos, geografinis šių valstybių artimumas ir iš to išplaukiančios bendros saugumo problemos lėmė būtinybę plėtoti dvišalį bendradarbiavimą.

Paskata plėtoti dvišalį bendradarbiavimą buvo ir politinis susitarimas pagrįsti Lenkijos užsienio politiką su rytinėmis kaimynėmis Jurgio Giedraičio, Juliaus Mierozevskio idėjomis plėtoti draugiškus ir taikius santykius su Lietuva, Baltarusija ir Ukraina. Dėl šių priežasčių Lenkija tapo pirmąja valstybe, pasveikinusia Ukrainos parlamento sprendimą paskelbti nepriklausomybę. 1991 metais, po Ukrainos nepriklausomybės paskelbimo (rugpjūčio 24 d.) ir visuotinio referendumo (gruodžio 1 d.), kuriame Ukrainos piliečiai pritarė nepriklausomybės deklaracijai, Lenkija buvo pirmoji valstybė *de jure* pripažinusi Ukrainą kaip suverenią valstybę (gruodžio 2 d.).

Ukrainos nepriklausomybė geopolitiniame kontekste buvo vertinama dvejopai: kaip geopolitinio pliuralizmo galimybė, ir tuo pačiu metu, kaip rusocentrinės sistemos silpnėjimas²⁶, tačiau Lenkijos parama Ukrainai buvo nulemta suvokimo, kad pakartotinis Ukrainos nepriklausomybės praradimas turėtų tiesioginių pasekmių Lenkijai – Lenkija taptų vientisos Europos rytine siena²⁷ ir tai neigiamai paveiktų nacionalinį saugumą ir Lenkijos eurointegracijos galimybes. Inspiracija siekti partnerystės su Ukraina taip pat buvo nulemta ir kitų priežasčių:

²³ Каганов Ю. О. «Опозиційний Рух В Україні І Польщі В Контексті Суспільно-Політичних Трансформацій (70-80-Ті Рр. XX Ст.): Компаративний Аналіз», *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, Вип. XXVII, 2009, p. 357–358.

²⁴ Brzezinski Z. “Ukraine’s Critical Role in the Post-Soviet Space”, *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 20, 1996, p. 4.

²⁵ Former Minister of Foreign Affairs Fotyga, A.: *Niemcy chcą nas upokorzyć i spiskują z Rosją*, 2007, <http://www.wprost.pl/ar/112141/Fotyga-Niemcy-chca-nas-upokorzyc-i-spiskuja-z-Rosja/?K=1>, 2012 02 13.

²⁶ Brzezinski Z. “A Plan for Europe”, *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 1, 1995, p. 38.

²⁷ Brzezinski Z. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its - Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1998, p. 49.

- Lenkijos ir Ukrainos priklausymas tam pačiam saugumo kompleksui – vienos valstybės saugumas yra tiesiogiai priklausomas nuo kitos valstybės saugumo;
- Siekio sumažinti Ukrainos gravitaciją Rusijos link ir paskatinti orientaciją į Vakarus (Vakarų Europą ir JAV);
- Stabili, demokratiška, ekonomiškai išsivysčiusi Ukraina yra saugios ir geros Lenkijos kaimynystės sąlyga, o Lenkija Ukrainai garantuoja glaudžius ryšius su ES ir NATO (tuo metu potencialia) valstybe nare, kuri gali atlikti ne tik advokato, bet ir vedlio reformų keliu funkcijas;
- Strateginis bendradarbiavimas su Ukraina ir sugebėjimas daryti įtaką demokratizacijos procesams įtvirtintų Lenkijos kaip rytų politikos ekspertės vaidmenį ir garantuotų svarbą ES kontekste.

Strateginio bendradarbiavimo užmezgimas buvo nulemtas ir tarptautinės aplinkos spaudimo – 1996 metų Rusijos prezidento rinkimai paskatino abejones dėl tolesnės Rusijos demokratinės raidos ir siekio sustiprinti įtaką buvusiose SSRS respublikose. Kitas svarbus aspektas buvo platesnis JAV įsitraukimas ir intensyvesnių dvišalių santykių plėtojimas – strateginis bendradarbiavimas saugumo srityje buvo užmegztas su Baltijos valstybėmis, Lenkija, Ukraina, Čekija ir t. t., plečiant pro-amerikietišku valstybių tinklą ir saugumo zoną. Taigi, dviejų geopolitinių jėgų interesų sankirta regione lėmė strateginės partnerystės užmezgimo iniciatyvą tarp Lenkijos ir Ukrainos, siekiant sumažinti Ukrainos gravitacijos Rusijos link poveikį regiono eurointegracijos perspektyvoms. Partnerystės formavimo pagrindu tapo formalus strateginių tikslų sutapimas – abipusis euro-ntegracijos palaikymas ir Europos po NATO skėčiu vizijos sutapimas, paskatintas siekio užsitikrinti nacionalinį saugumą.

Skatinti bendradarbiavimą su naująja kaimyne taip pat vertė pakitusių valstybinių sienų įtvirtinimo ir etninių mažumų klausimas – iki Antrojo pasaulinio karo dabartinės vakarinės Ukrainos teritorijos buvo dalis Lenkijos, ir nors 1945–1947 metais etninės grupės buvo dirbtinai atskirtos Lenkijos ir Ukrainos SSR pasienio teritorijoje (repatrijuojant lenkus iš Ukrainos teritorijų, o ukrainiečius Lenkijoje perkeltant į šiaurinius ir vakarinius regionus), tačiau visiškas etninis homogeniškumas nebuvo pasiektas. Etninių mažumų statusas ir istorinis paveldas tapo dar vienu aspektu, lėmusiu būtinybę plėtoti bendradarbiavimą, nepaisant Lenkijos nuogaštavimo dėl SSRS (vėliau Rusijos) neigiamos reakcijos.

2.2. Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės suformavimas

Nors Lietuvos ir Ukrainos diplomatiniai santykiai buvo užmegzti 1991 metų gruodį, po abipusio nepriklausomybės atkūrimo pripažinimo, o 1994 metais buvo pasirašyta Draugystės ir bendradarbiavimo sutartis, tačiau intensyvus politinis dialogas imtas plėtoti tik 2004 metais. Lietuvos ir Ukrainos bendradarbiavimo intensyvumą lėmė trys lygiagrečiai prasidėję procesai: ES – plėtra į Rytų ir Vidurio Europą lėmė „platesnės Europos“ koncepcijos ir ES kaimynystės politikos suformavimą, Lietuvoje – narystė ES ir NATO lėmė naujų užsienio politikos krypčių suformavimą, Lietuvai siekiant tapti regiono lydere ir Rytų kaimynystės vektoriaus eksperte, Ukrainoje – Oranžinė revoliucija lėmė provakarietiškos pozicijos ir eurointegracinių siekių įtvirtinimą užsienio politikoje, todėl ėmė plėtoti aktyvesnę politiką ES atžvilgiu. Būtent dėl šių procesų Lietuvos ir Ukrainos santykiai, plėtojantis ES Rytų kaimynystei ir Rytų partnerystei, imti traktuoti kaip strateginė partnerystė.

Lietuvai tapus ES ir NATO nare buvo įgyvendinti strateginiai Lietuvos užsienio politikos tikslai, suformuoti 1990 metų „Nacionalinio saugumo koncepcijos metmenų“ projekte ir vėliau įtvirtinti 1996 metais Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme²⁸. Šis ES plėtos etapas paskatino pokyčius ne tik ES užsienio politikos dimensijoje formuojant ES kaimynystės politiką, bet ir lėmė Lietuvos užsienio politikos krypčių adaptaciją, todėl 2004 metais gegužės 24 dieną laikinai ėjęs Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas Artūras Paulauskas, sakydamas kalbą Vilniaus universitete, pabrėžė, kad Lietuva įgyvendino užsibrėžtus užsienio politikos tikslus ir dabar turi tapti „aktyvia, matoma ir įtakinga“ ES ir NATO nare, pasinaudodama savo geopolitine padėtimi „sujungti Rytus ir Vakarus, Šiaurę ir Pietus, tapti traukos centru geografiškai ir kultūriškai nevieningame regione“ ir formuoti tokią užsienio politiką, palaikyti aktyvius kaimyninius santykius, kurie leistų Lietuvai tapti „regiono lydere“²⁹. Šioje kalboje pirmą kartą buvo paminėta ir Europos vizija, kuri visiškai atitiko ES suformuotos „platesnės Europos“ koncepciją ir vėliau iš jos išplaukusią ES kaimynystės politiką. Ši idėja jau po kelių mėnesių buvo pristatyta Lietuvos diplomatių atstovybių vadovų susirinkime kaip ilgalaikis Lietuvos užsienio politikos tikslas – „išplėsti Europos ribas, apsupti Lietuvą iš visų pusių lais-

²⁸ Miniotaitė G., Jakniūnaitė D. „Lietuvos saugumo politika ir identitetas *šiuolaikinių saugumo studijų požiūriu*“, *Politologija*, 2001/3 (23), 2001, p. 14.

²⁹ „*Naujoji Lietuvos Užsienio Politika*“ – *Laikinojo Prezidento A. Paulausko kalba Vilniaus universitete*, 2004 05 24.

vomis, demokratiškomis, europietiškomis valstybėmis³⁰. Taip Ukraina tapo Lietuvos užsienio politikos prioritetu.

Lietuva įsipareigojo remti Ukrainos eurointegracinius procesus, vidines reformas, rinkos ekonomikos įtvirtinimą, narystę Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO) ir skatinti ES ir Ukrainos asociacijos sutarties parengimą³¹. Tokia užsienio politikos nuostata rėmėsi 2004 metais suformuota „Naujosios Lietuvos užsienio politikos“ vizija, kad Ukraina yra neatsiejama Europos ir euroatlanti- nių institucijų, Europos regiono dalis, ir kad Lietuva turėtų ne tik pati remti po- litines, ekonomines, socialines ir kitas reformas, bet ir skatinti ES ir NATO para- mą šioms reformoms. Taigi, išorinės aplinkos faktoriai – pasikeitusi geopolitinė aplinka, išorinių saugumo grėsmių sumažinimo poreikis ir siekis išplėsti įtakos zoną lėmė ES kaimynystės politikos suformavimą, kuri tapo išorine priežastimi ir kontekstu, formuojant Lietuvos ir Ukrainos strateginę partnerystę.

Nors Lietuvos tikslai Ukrainos atžvilgiu sutapo su Lenkijos tikslais, ta- čiau valstybės nesiekė plėtoti efektyvaus trišalio bendradarbiavimo – Lietuva ir Lenkija plėtodamos dvišalius santykius su ES Rytų kaimynystės valstybė- mis retai koordinuodavo veiksmus, taip buvo mažinama Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginių partnerysčių teikiama bendra nauda ir ne- išnaudotos galimybės suformuoti Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės naują sisteminį principą, kuris būtų pakeitęs 2004 metais įgyvendintą strate- ginį tikslą – abiejų partnerių narystę ES ir NATO. Nepaisant to, kad Lietuva ir Lenkija abi vaidino aktyvų vaidmenį Oranžinės revoliucijos Ukrainoje metu, o Lietuvos prezidento Valdo Adamkaus ir Lenkijos prezidento Aleksandro Kva- šnievskio ištraukimo į politinės krizės sprendimą rezultatu tapo trišalės Lietu- vos–Lenkijos–Ukrainos parlamentinės asamblėjos įkūrimas. Šis procesas tapo Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos dvišalių santykių varomąja jėga, ta- čiau trišalio bendradarbiavimo ryškiausiu pasiekimu saugumo kontekste gali būti įvardintas tik 2009 metų sprendimas Lietuvos ir Lenkijos karinį batalioną (LITPOLBAT) transformuoti į brigadą, įtraukiant į ją Ukrainos karius (LIT- POLUKRBRIG).

³⁰ LR UR ministro A. Valionio kalba Lietuvos Respublikos diplomatinė atstovybių vadovams, 2004 07 07, Vilnius.

³¹ LR UR ministro A. Valionio pranešimas II-ojoje tarptautinėje konferencijoje „Demokratija už Baltijos – euroatlantinis įnašas“, Ryga, 2005 05 06.

3. Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos partnerysčių evoliucija

Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimas gali būti vertinamas kaip siekis sumažinti skiriamąją liniją tarp Rytų ir Vakarų Europos, taip suteikiant prielaidas platesnei euro-integracinei erdvei. Įgyvendinant Lenkijos ir Ukrainos strateginę partnerystę, didžiausią poveikį bendradarbiavimo plėtrai turėjo keli aspektai: Ukrainos ir Rusijos dvišaliai santykiai, partnerių politinė ir ekonominė raida ir bendros istorijos interpretacija. Nors Ukrainos užsienio politika pasižymėjo laviravimu tarp Rusijos ir ES („Eurazijos doktrina), ryšiai su Lenkija rodė „pusiausvyrą tarp Europinio ir Eurazijinio vektoriaus, leidusio Ukrainai išvengti visiškos marginalizacijos ES ir JAV darbotvarkėse“³². Ukrainai Lenkija yra ekonomikos ir rinkos transformacijų pavyzdys, industrijos adaptacijos ir ES *acquis communautaire* nuostatų pritaikymo modelis. Lenkijai Ukraina yra svarbi kaip regioninio stabilumo ir saugumo elementas ties rytine jos siena, prekių realizavimo rinka, energijos išteklių tranzitinė valstybė ir jungtis su Juodąja jūra. Ukrainos kaip strategiškai svarbios energetinių išteklių valstybės vaidmens pripažinimas buvo paskatintas Rusijos ir Ukrainos „dujų karų“ (2005–2006, 2007–2008, 2009 metais), lėmusių energetinių išteklių tiekimo nutraukimą Vakarų ir Centrinės Europos valstybėms. Ukraina imta vertinti kaip bendros Europos energetinio saugumo erdvės determinantas. Taip buvo apibrėžti valstybių vaidmenys įgyvendinant strateginę partnerystę: Ukraina tapo Lenkijos narystės Aljanse ir ES rėmėja, o Lenkija – Ukrainos eurointegracijos advokate.

Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės atveju partnerių vaidmenys taip pat buvo apibrėžti euroatlantinės integracijos ir eurointegracijos kontekste – Lietuva tapo Ukrainos narystės NATO ir ES rėmėja. Partnerystės evoliucija taip pat buvo veikiamą Ukrainos ir Rusijos dvišalių santykių, Ukrainos vidaus raidos orientacijos, tačiau taip poveikį darė bendros teritorinės sienos neturėjimas, galios disbalansas (teritorija, populiacija, karinė ir ekonominė galia). Dėl šių priežasčių Lietuva ribotai veikia Ukrainos demokratinės, ekonominės, socialinės raidos tendencijas, tačiau gali prisidėti prie ES *acquis communautaire* diegimo Ukrainoje viešosios politikos srityse.

³² Natorski M. and Herranz A. *The Impact Of German-Russian And Polish-Ukrainian Special Relations On European Foreign Policy: Energy Supplies And Visas In The EU Neighbourhood*. Paper presented for the conference “Reflecting on a wider Europe and beyond: norms, rights and interests” organized by the Central and East European International Studies Association (CEEISA), 4th Convention University of Tartu, Estonia, 25 – 27 June 2006, p. 8.

3.1. Lenkijos ir Ukrainos strateginės partnerystės įgyvendinimas

1996 metais Lenkija ir Ukraina tapo strateginėmis partnerėmis. Partnerystė buvo inspiruota bendros saugumo sampratos, kurios lozungas buvo sparnuota frazė „be nepriklausomos Ukrainos, nebus ir nepriklausomos Lenkijos“³³. Pirmas žingsnis, įrodantis pasiryžimą plėtoti strateginę partnerystę ne tik politiniu lygmeniu, buvo susitarimas dėl bevizio režimo. Nepaisant to, neigiama istorinė patirtis išliko vienu svarbiausių aspektų, mažinančių valstybių pasitikėjimą – Lenkijos atstovai kaltino ukrainiečius bendradarbiavus su naciais Antrojo pasaulinio karo metu (pavyzdžiui, SS divizija „Galicija“, aktyviai veikusi Varšuvos sukilimo metu), vaidinus aktyvų vaidmenį žydų genocide ir dėl Ukrainos sukilėlių armijos ir Ukrainiečių nacionalistų organizacijos radikaliojo sparno, vadovaujamo Stepano Banderos³⁴, vykdyto etninio valymo nuo 1943 metų, kurio metu galėjo žūti daugiau nei 100 tūkst. lenkų (žudynės Voluinėje 1943–1944 metais). Pagrindinėmis istorinių fobijų priežastimis taip pat galima laikyti Bogdano Chmelnickio sukilimą prieš Abiejų Tautų Respubliką (1648–1654 metais), kovas dėl pasienio teritorijų po Prmojo pasaulinio karo (Lenkijos ir Ukrainos karas 1918–1919 metais) ir lenkų elgesį su ukrainiečių etnine mažuma tarpukariu³⁵. Formuodamos strateginę partnerystę, Lenkija ir Ukraina siekė bendrą istoriją pateikti kaip strateginio suderinamumo elementą, o ne jį mažinantį faktorių – 1997 metais buvo paskelbta Bendra prezidentų deklaracija dėl supratimo ir susitaikymo, siekiant sumažinti skausmingos bendros istorijos ir neigiamų stereotipų poveikį ne tik dvišalių santykių plėtotei, bet ir parodant Europos bendruomenei, kad Lenkija ir Ukraina gali plėtoti draugiškus santykius, paremtus pasitikėjimu.

Kitas svarbus strateginės partnerystės sisteminio principo įgyvendinimo aspektas buvo Ukrainos eurointegraciniai ir transatlantinės integracijos tikslai ir jų įgyvendinimas ne tik užsienio politikos, bet ir vidaus politikos priemonėmis. 1998 metais Ukrainos politinis elitas ėmė formuoti ES narystės strategiją ir ši strategija tapo oficialiąja Ukrainos vidaus reformų ir užsienio politikos formavimo doktrina, kurioje buvo numatyti vyriausybės veiksmai iki 2007 metų, įgyvendinant asociacijos tarp ES ir Ukrainos sąlygas. Netrukus buvo paruošta ir patvirtinta Bendradarbiavimo su NATO programa, kuri apibrėžė darbotvarkę,

³³ *Wspólna deklaracja Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy*, 25 czerwca 1996 r., Warszawa, http://www.wspolnota-polska.org.pl/indexce6e.html?id=u_pd3, 2012 02 15.

³⁴ 2010 metais Ukrainos prezidentas Viktoras Juščenko suteikė Stepanui Banderai Ukrainos didvyrio vardą už nacionalinės idėjos gynimą ir kovą už nepriklausomą ukrainiečių valstybę.

³⁵ Copey N. *Echoes of the Past in Contemporary Politics: the case of Polish-Ukrainian Relations*. Working Paper, No. 87, Sussex European Institute, 2006, p. 7.

plėtojant ir Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimą saugumo (gynybos) srityje, remiantis 1997 metų NATO ir Ukrainos partnerystės chartija. Nuo 1999 metų jungtinis Lenkijos ir Ukrainos batalionas ėmė dalyvauti bendrose pratybose ir karinėse operacijose Balkanuose (Bosnijoje, Hercegovinoje ir Kosove), stabilizacijos operacijose Irake, vėliau Afganistane³⁶. Įgyvendinant bendras programas, buvo siekiama priartinti Ukrainą prie ES ir NATO standartų.

Nepaisant teigiamų poslinkių saugumo (gynybos) bendradarbiavimo srityje, „balansavimas“ Ukrainos saugumo politikoje tapo oficialia doktrina nuo 2001 – daugiavektoriškumas šioje srityje pasireiškė bendradarbiavimu su Rusija (pabrėžiant ekonominio bendradarbiavimo alternatyvų trūkumą) ir su NATO (pabrėžiant JAV galimybes sumažinti Ukrainos politinę priklausomybę nuo Rusijos) tuo pačiu metu, nors Ukraina 2002 metais paskelbė narystę NATO saugumo politikos strateginiu tikslu ir pasirašė dvišalio bendradarbiavimo planą su Aljansu³⁷. 2008 metais Ukraina buvo priartėjusi prie NATO Narystės veiksmų plano (NATO viršūnių susitikimas Bukarešte), tačiau Vakarų Europos valstybės prieštaravo JAV siekiui suteikti Ukrainai kandidatės statusą (JAV kompensacija Ukrainai tapo Strateginės partnerystės chartija, pasirašyta 2008 metų gruodį), o 2010 metais Ukrainai atsisakius narystės Aljanse tikslu, bendradarbiavimas su NATO išliko formalus³⁸. Taigi, Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimas saugumo srityje taip pat išlieka ribotas.

Lenkijos ir Ukrainos ekonominis bendradarbiavimas nuo strateginės partnerystės suformavimo buvo nukreiptas į prekybos liberalizavimą ir laisvosios rinkos kūrimą Ukrainoje. Lenkijai tapus ES nare, dvišalės bendradarbiavimo sutartys, nustatyti barjerai ar suteiktos privilegijos neteko reikšmės – Lenkija tapo ES vidaus rinkos dalimi, o Ukraina trečiaja šalimi. Lenkija rėmė Ukrainos siekį tapti Centrinės Europos laisvosios prekybos erdvės (CEFTA), PPO bei ES nare, todėl ekonominis bendradarbiavimas yra plačiausiai institucionalizuota dvišalio bendradarbiavimo sritis – įkurti Lenkijos ir Ukrainos pramonės rūmai, Lenkijos ir Ukrainos statybos pramonės ir prekybos rūmai, Ukrainos ir Lenkijos paramos ir plėtros centras, Bendra prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo komisija, Valdymo, verslumo, investicijų paramos ir vystymo centras. Ekonominis bendradarbiavimas taip pat yra skatinamas, pasitelkiant kasmetinius viršūnių susitikimus, ekonominius forumus ir Len-

³⁶ Drzewicki A. „Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia”, *Bezpieczeństwo Narodowe*, No. 1 (17), 2011, p. 161–162.

³⁷ Celewicz M. and Nizioł-Celewicz M. *Relations Between Poland And Its Eastern Neighbours After The 1999 NATO Enlargement*, UNISCI Discussion Papers, No. 10, 2006, p. 237-238.

³⁸ Woehrel S. *Ukraine: Current Issues and U.S. Policy*, Research paper, Congressional Research Service, 2011, p. 5–6.

kijos, Amerikos ir Ukrainos bendradarbiavimo iniciatyvą, teikiančią paramą smulkiajam verslui ir vietos savivaldai. Svarba ir pasiryžimas gilinti ekonominę bendradarbiavimą, skatinti prekybą, investicijas tapo neatskiriama politinės retorikos dalimi tiek dvišaliu, tiek ES lygmeniu.

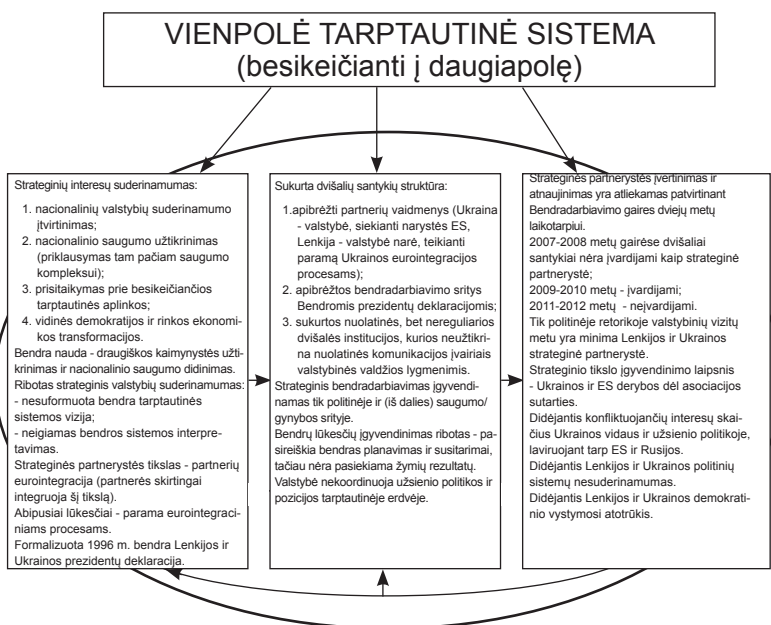
Nepaisant daugelio iniciatyvų ir bendrų projektų skaičiaus, Lenkijos ir Ukrainos ekonominiam bendradarbiavimui pagrindinėmis kliūtėmis išliko nepakankamai liberalizuota Ukrainos vidaus rinka (struktūrinis ekonominių sistemų nesuderinamumas), nepalanki investicinė aplinka, muitai, kapitalų ir investicijų apsaugos ir draudimo stoka, administraciniai, teisiniai barjerai, korupcija, sudėtingi biurokratiniai procesai, nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą ir bendradarbiavimas per sieną. Dėl šių priežasčių privataus ir valstybinio ūkio elementai yra nelinkę įsitraukti į bendradarbiavimą ekonomikos srityje strateginiu lygmeniu – Lenkijos funkciniai elementai orientuoti į ES vidaus rinką ir bendradarbiavimą su didžiosiomis Europos valstybėmis, Ukrainos – aktyviausiai bendradarbiauja su Nepriklausomų valstybių sandraugos narėmis (NVS) ir Kinija. Efektyvus ekonominis bendradarbiavimas gali būti pasiektas tik Ukrainai atitinkant ES reikalavimus ir sudarant asociaciją su ES.

1998 metais, pradėdant derybas dėl narystės ES, Lenkija pasiūlė sukurti Europinę Rytų dimensiją, kurioje „svarbiausias vaidmuo turėjo būti skirtas Ukrainos demokratizacijai, eurointegracijai ir eventualiai narystei ES“³⁹. Šio pasiūlymo pagrindu 2003 metais buvo suformuota Europos Kaimynystės politika, o 2009 metais – Rytų partnerystės iniciatyva, tapusi Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimo kontekstu. 2001 metų Lenkija siekė įtraukti Ukrainą, kaip strategiškai svarbią energijos išteklių tranzito valstybę, į ES darbotvarkę – buvo pasiūlyta nutiesti Odesa–Brodai–Gdanskas naftotiekį, sujungiantį Kaspijos jūros regiono valstybes su Europa. 2003 metais Europos Komisija patvirtino Eurazijos naftos transportavimo koridoriaus projektą, įtraukiant į jį Odesa–Brodai–Plockas naftotiekio konstravimo studijas. Regioninis bendradarbiavimas taip pat buvo pasitelktas, skatinant ekonominį, socioekonominį bendradarbiavimą ne tik regioniniu, valstybiniu lygmeniu, bet ir vietiniu: ES Dvynių programas, Euroregioninius projektus – Karpatų Euroregiono ir Bug Euroregiono, trišalį bendradarbiavimą (Lenkija–Lietuva–Ukraina; Lenkija–Rumunija–Ukraina; Lenkija–Ukraina–Vokietija), B4 + (Vyšegrado valstybės ir Ukraina), B4 + 3 (Vyšegrado valstybės ir Ukraina, Vokietija, Austrija).

Siekiant įgyvendinti europinių standartų diegimą Ukrainoje, 2006 metais Varšuva ir Kijevas pradėjo dvišalio bendradarbiavimo planavimo procesą

³⁹ Shapovalova N. and Kapusniak T. *Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?* Policy Brief, No. 91, 2011, p. 2.

aukščiausiu lygmeniu – reguliariai atnaujinamas įsipareigojimas bendradarbiauti strategiškai svarbiose srityse, numatant bendrus tikslus kelių metų laikotarpiui. 2007–2008 metų planas atspindėjo Ukrainos kaip valstybės, siekiančios narystės ES ir NATO, ir Lenkijos, kaip ES ir NATO narės, galinčios suteikti paramą Ukrainos tikslams, vaidmenis. Pagrindinėmis bendradarbiavimo sferomis buvo įvardintos politinio dialogo, eurointegracijos, euro-atlantinės integracijos, ekonomikos, energetikos, saugumo, pasienio, kultūros, mokslo ir bendros istorijos sritys. Politinėje srityje intensyvus bendradarbiavimas buvo paremtas galimybėmis išnaudoti sukurtas dvišalio bendradarbiavimo institucijas: Prezidentų konsultacinį komitetą, Ekonominio bendradarbiavimo komisiją, Ekonomikos forumą, Eurointegracijos, Tarpparlamentinę asamblėją (ir Trišalę tarpparlamentinę asamblėją, įtraukiant ir Lietuvą), 2012 m. Europos futbolo čempionato finalinio turnyro organizavimo ir įgyvendinimo komitetą, Tarpregioninio bendradarbiavimo koordinacinę tarybą, Regioninių ir administracinių teritorinių vienetų politinių ir administracijų struktūrų atstovų nuolatinę konferenciją, Partnerystės forumą. Plati dvišalių santykių institucionalizacija suteikė prielaidas nenutrūkstamai komunikacijai įvairiais valstybės valdžios lygmenimis.

5 pav. Lenkijos ir Ukrainos strateginės partnerystės evoliucija

Nepaisant plėtojamo vis intensyvesnio bendradarbiavimo kultūros, mokslo ir švietimo srityse ir atskyrų visuomenių grupių (akademinės visuomenės, studentų, mokslo, kultūros, meno atstovų) išitraukimo į dvišalį bendradarbiavimą, bendras Lenkijos ir Ukrainos visuomenių požiūris nėra vienytiškas: 32 proc. lenkų teigiamai vertina Ukrainą, 29 proc. – neutraliai, 33 proc. – neigiamai⁴⁰ (2011 metų duomenimis). 46 proc. ukrainiečių vertina Lenkiją teigiamai, 25 proc. – neutraliai ir tik 17 proc. neigiamai (2011 metų duomenimis), tačiau nuo 2005 metų pasireiškia teigiamų vertinimų mažėjimo ir neigiamų vertinimų didėjimo tendencijos⁴¹. Be to, tik 9 proc. ukrainiečių sieja Lenkiją su europietiška valstybe, 40 proc. mano, kad Varšuva padeda plėtoti artimesnius ryšius su ES, tačiau tiek pat respondentų mano, kad Lenkijos vaidmuo Ukrainos eurointegracijos procese yra nereikšmingas⁴². Pagrindinė problema šiame kontekste bendra „istorinė patirtis nėra traktuojama kaip politinė problema“⁴³, trukdanti plėtoti strateginį bendradarbiavimą kultūros, švietimo ir humanitarinėje srityse, todėl visuomenių informavimas, teigiamos viešosios nuomonės formavimas ir neigiamų stereotipų eliminacija netampa valstybinės politikos dalimi – istorinių įvykių paminėjimai ar šventės išlieka politiniu ritualu, neįtraukiančiu abiejų valstybių visuomenių. Įgyvendinta asimiliacijos politika ir sunaikintas bendros praeities – daugiaetninės įvairovės regione – simboliai, vis dar neleidžia valstybių visuomenėms plėtoti abipusę toleranciją ir supratimą, o bandymai atkurti istorinius ryšius ir įtvirtinti efektyvų bendradarbiavimą kultūros, švietimo ar humanitarinės politikos srityse sukelia nepasitenkinimą ir nacionalistines nuotaikas pasienio regionuose⁴⁴. Teigiamos viešosios nuomonės formavimas ir tarpkultūrinių ryšių propagavimas šiame kontekste įgauna kritinę reikšmę. Nors Vilniaus ir Kijevo bendradarbiavimas nebuvo veikiamas neigiamos istorinės patirties, tačiau didžiausią įtaką ribotam bendradarbiavimui iki 2004 metų turėjo Lietuvos ir Ukrainos geopolitinė padėtis ir jos nuolatinis laviravimas tarp Rusijos ir NATO.

⁴⁰ *Poles And Other Nations*, Polish Public Opinion, CBOS Public Opinion Research Center, February, 2011, p. 1.

⁴¹ *Neighbouring Countries' Attitude To Poland*, Public Opinion, CBOS Public Opinion Research Center, June, 2011, p. 1.

⁴² *Ukrainians positively about Poles and Poland* Press release from a study of the Institute of Public Affairs, 2011, <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/pliki/PE/Wizerunek%20Ukraina%202010/UkrainianspositivelyaboutPolesandPoland.pdf>, 2012 02 15.

⁴³ Copsey N. “Remembrance of Things Past: the Lingering Impact of History on Contemporary Polish–Ukrainian Relations”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 4, 2008, p. 542.

⁴⁴ Wolczuk K. “The Polish-Ukrainian Border: On the Receiving End of EU Enlargement”, *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 3, No. 2, 2002, p. 248–251.

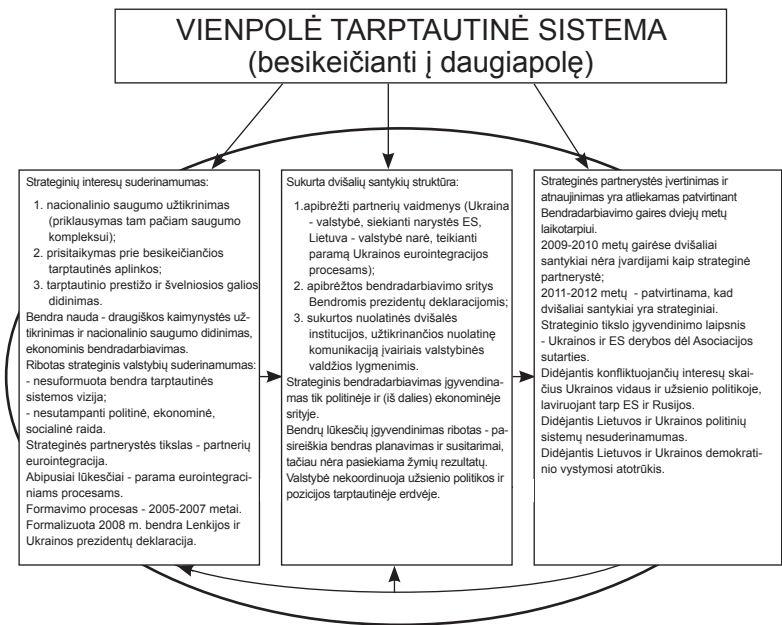
3.2. Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės įgyvendinimas

1995 metais Kijeve Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko vizito metu buvo pristatyta Deklaracija dėl bendradarbiavimo perspektyvų tarp Lietuvos Respublikos ir Ukrainos. Šioje deklaracijoje buvo pažymėta, kad nėra jokių esminio nesutarimo šaltinių, kurie trukdytų plėtoti draugiškus santykius, siekiant valstybėse įtvirtinti demokratiją, rinkos ekonomiką, bendradarbiauti NATO „Partnerystės taikos labui“ rėmuose ir išvengti naujų skiriamųjų linijų regione susidarymą iri plėsti ekonominį bendradarbiavimą. Taigi, kaip ir Lenkija, taip ir Lietuva rėmė Ukrainos eurointegracinius ir transatlantinės integracijos siekius, ir nors buvo suinteresuota, visų pirma, savo naryste NATO iri ES, tačiau ir Ukrainą vertino kaip būtina elementą, kuriant Europos saugumo struktūrą. Nepaisant aukštų politikų vizitų, bendrų deklaracijų ir kelių sutarčių, pasirašytų 1997 metais, iki 2002 metų dvišaliai Ukrainos ir Lietuvos santykiai nepriminė konstruktyvaus dialogo ir tik 2002 metais buvo pradėtas naujas dvišalių santykių etapas: pradėta kurti dvišalių institucijų struktūra – inicijuota Prezidentų taryba, Tarpparlamentinė asamblėja, Tarpvyriausybinių bendradarbiavimo taryba, Verslo forumas, Intelektualų forumas ir įvairios darbo grupės. Taip buvo sukurtos prielaidos nuolatinei komunikacijai ir dialogui aukščiausiu valstybinės valdžios lygmeniu, koordinuojant bendradarbiavimo programas.

Lūžio tašku Lietuvos ir Ukrainos dvišaliuose santykiuose tapo Ukrainoje įvykusi Oranžinė revoliucija, lėmusi prorusiško politinio elito pasikeitimą provakarietišku ir narystės NATO ir ES įtvirtinimą nacionaliniu strateginiu tikslu ir vidaus reformų paskata. Taip nuo 2004 metų pradėta kurti nauja dvišalio bendradarbiavimo forma, kuri atspindėjo pasikeitusius valstybių vaidmenis: Lietuvos kaip ES ir NATO narės ir Ukrainos kaip valstybės, siekiančios tapti ES ir NATO nare. Tačiau, jei Lenkija buvo traktuojama kaip tiltas tarp ES (ir (arba) NATO) ir Ukrainos, tai Lietuva atliko valstybės rėmėjos ir patirties perdavimo viešosios politikos srityse funkcijas. Didžiausias indėlis, skatinant Lietuvos–Ukrainos ir Lietuvos–Lenkijos dvišalius santykius, buvo Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus ir Lenkijos Prezidento Lecho Kačinskio (2005–2010), kuris tęsė prezidento Aleksandro Kvašnievskio (1995–2005) aktyvią politiką Kijevo atžvilgiu. Prezidentai siekė sukurti efektyvią strateginę partnerystę ir priartinti Ukrainą narystės NATO ir ES link, todėl asmeniškai įsitraukė į bendradarbiavimo skatinimą ir ryšių tarp ES, JAV ir Ukrainos palaikymą.

Dėl asmeninių Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus ir provakarietiško Ukrainos prezidento Viktoro Juščenkos (2005–2010) pa-

stanų, 2005 metais Lietuvos ir Ukrainos santykiai buvo perkelti į strateginio bendradarbiavimo lygmenį, o pagrindinėmis bendradarbiavimo sritimis buvo įvardintas bendradarbiavimas tarp nevyriausybinų organizacijų ir mokslo institucijų, bendradarbiavimas ekonominėje, energetikos, transporto, aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi srityse⁴⁵, akcentuojant ne strategiškai svarbius projektus (energetikos, infrastruktūros ir kitose srityse), kaip Lenkijos ir Ukrainos partnerystės įgyvendinimo atveju, bet ES teisyno įgyvendinimą viešosios politikos ir administravimo srityse. Buvo numatyta dalintis patirtimi socialinio dialogo kūrimo procese ir darbo jėgos kvalifikacijos kėlimo srityje, organizuoti seminarus kaimo infrastruktūros, ūkininkų profesinio švietimo, ES ir valstybės teisės adaptacijos klausimais, surengti apmokymus viešųjų pirkimų tarnybų, draudimo rinkos reguliacinės sistemos klausimais⁴⁶. Taigi, didžiausias dėmesys, įgyvendinant Lietuvos ir Ukrainos partnerystę buvo skiriamas aktyviam Ukrainos narystės ES ir NATO lobizmui europinėse ir transatlantinėse struktūrose ir šių struktūrų reikalavimų įgyvendinimui.

6 pav. Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės evoliucija

⁴⁵ *Joint Statement by the Minister for Foreign Affairs of Ukraine and the Minister for Foreign Affairs of the Republic of Lithuania on cooperation in the field of European and Euro-Atlantic integration and regional cooperation*, Vilnius, 23 December 2005.

⁴⁶ *Joint Statement by the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Mr. Borys Tarasyuk and the Minister for Foreign Affairs of the Republic of Lithuania Mr. Petras Vaitiekūnas on cooperation in implementing Ukraine – EU Action Plan*, 2006.

2008 metais Lietuvos ir Ukrainos santykiai valstybės vadovų lygmeniu buvo patvirtinta kaip strateginė partnerystė, paremta demokratijos, žmogaus teisių pagarbos ir įstatymų viršenybės vertybėmis, o bendru tikslu arba sisteminiu principu (kaip ir Lenkijos ir Ukrainos partnerystės) tapo Ukrainos europinė ir transatlantinė integracija⁴⁷. Svarbiausia bendradarbiavimo sritimi, plėtojant strateginę partnerystę, buvo įvardinta Europos integracijos sritis, atitinkanti partnerystės sisteminių principą. Pagrindiniu šios srities tikslu tapo ES ir Ukrainos asociacijos sutarties sudarymas. Energetinis saugumas tapo dar viena svarbia funkcinio bendradarbiavimo sritimi, kurios tikslas yra energijos tiekimo saugumo, energetikos sektoriaus skaidrumo didinimas ir Ukrainos integracija į ES energetikos rinką. Infrastruktūros ir logistikos klausimai buvo susieti ne tik su energetiniu saugumu, bet ir Juodosios ir Baltijos jūros transporto koridoriaus projektu. Be to, bendradarbiaujant transporto srityje, buvo susitarta gerinti kombinuotų vežimų traukinio „Vikingas“ eksploatavimo sąlygas ir krovinių srautų tinklo plėtrą, plėtoti tranzitą per Baltijos ir Juodosios jūros uostus.

2008–2010 metais įvyko net 14 dvišalių vizitų, taip pat šie vizitai buvo rengiami valstybėms ypač svarbiomis progomis, parodant ir pripažįstant viena kitos svarbą (Lietuvos tūkstantmečio minėjimas, Holodomoro 75-mečio paminėjimas, Ukrainos Prezidento Viktoro Janukovičiaus inauguracija). 2011 metais Lietuvai pirmininkaujant ESBO, Lietuvos ir Ukrainos strateginis bendradarbiavimas politinėje srityje tapo intensyvesnis – nuolatiniai vyriausybių ir parlamentų atstovų susitikimai leido palaikyti efektyvų politinį dialogą. Be to, 2012 metais į dvišalę darbotvarkę buvo įtrauktas Lietuvos pirmininkavimo ESBO patirties perdavimas Ukrainai, nes pastaroji šiai organizacijai pirmininkauja 2013 metais. Nuolatinė komunikacija palaikoma ne tik aukščiausiu politiniu lygmeniu. Vis didesnę masę įgauna privataus verslo elementų įsitraukimas į bendradarbiavimą strateginiu lygmeniu – kasmetiniai verslo forumai skatina dvišalės prekybos apimtį⁴⁸, nors Lietuvos ir Ukrainos ekonominiam bendradarbiavimui trukdo geografinis atstumas, rinkų disproporcija, ekonominių sistemų nesuderinamumas ir t. t. Taip pat svarbus politinio bendradarbiavimo pasiekimas yra ir vyriausybių Memorandumas dėl bendradarbiavimo energetikos srityje, kuriame numatoma didinti valstybių energetinį saugumą, energijos šaltinių ir teikimo diversifikavimą, energetikos sektoriaus skaidrumą, energetinių rinkų integraciją⁴⁹ (ir Lietuvos įtraukimą į Odessa–

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus ir Ukrainos Prezidento Viktoro Juščenkos Bendra deklaracija, 2008 05 12, Vilnius.

⁴⁸ Кінах А. В Україні і Литви спільне бажання – розвиватися за сучасними європейськими стандартами, <http://www.partyofregions.org.ua/ru/news/faces/show/6746>.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Ukrainos Ministrų Kabineto memorandumas dėl bendradarbiavimo energetikos srityje, *Valstybės žinios*, 2008-05-20, Nr. 57-2144.

Brody–Gdańsk naftotiekio projektą) ES bendros energetikos politikos formavimo kontekste.

Kultūrinio bendradarbiavimo srityje plėtojamas aktyvus dialogas: 2008 metais buvo paskelbti „Lietuvos dienų Ukrainoje“ metais, o renginiai tęsiami ir 2009 metais dėl Lietuvos tūkstantmečio paminėjimo. 2010 metais įvyko daugybė meno renginių ir festivalių, skatinančių kultūrinį bendradarbiavimą, taip pat sukurta Bendradarbiavimo programa ir mokslo, inovacijų, informacinių technologijų srityje 2011–2015 metų laikotarpiu. Skatinamas dialogas tarp pilietinių visuomenių, nevyriausybinių organizacijų, laisvųjų profesijų atstovų, mokslo ir švietimo institucijų, išnaudojant dvišalį humanitarinį forumą, stiprinamas tarpasmeninis valstybių visuomenių bendradarbiavimas⁵⁰. Bendradarbiavimą šioje srityje lengvina teigiamas bendros istorinės praeities interpretavimas. Be to, tiek Lietuvos, tiek Ukrainos visuomenė dažnai pabrėžia bendros istorijos su Lenkija neigiamus aspektus. Nors Lietuvos ir Ukrainos dvišalių santykių diskursas Ukrainos ir Lietuvos žiniasklaidoje ir politinėje retorikoje ribotas, Lietuva Ukrainos žiniasklaidoje yra pristatoma kaip „ištikimas draugas“, siekiant Ukrainos narystės ES. Šį įvaizdį sustiprina ir tai, kad Vilnius laikosi nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principo ir išsako ribotą kritiką Ukrainos nedemokratinio vystymosi tendencijoms ir žmogaus teisių pažeidimams, tačiau pabrėžia „ES plėtros į Rytų kaimynystės valstybes būtinybę“⁵¹.

Nepaisant teigiamų rezultatų, tiek Lietuvos ir Ukrainos, tiek Lenkijos ir Ukrainos strateginėje partnerystėje 2004–2010 metais, politinės retorikos sukurta euforija ėmė blėsti po 2010 metų, kai Smolenske aviakatastros metu žuvo beveik visos Lenkijos politinis elitas, aktyviai skatinęs Ukrainos narystę ES ir NATO. Taip pat per tą laikotarpį pasikeitė Lietuvos ir Lenkijos vadovai. Lenkijos prezidentu tapo Bronislavas Komorovskis, Lietuvos prezidentė – Dalia Grybauskaitė, ir nors naujieji valstybių vadovai patvirtino pirmtakų įsipareigojimą plėtoti strateginę partnerystę su Ukraina, tačiau šis prioritetas išliko formalus ir nesulaukė didesnio asmeninio prezidentų dėmesio (tiek Varšuva, tiek Vilnius ėmė orientuotis į ES nares). Be to, 2010 metais Ukrainos prezidentu tapo prorusiškasis Viktoras Janukovičius, kuris atsisakė NATO narystės siekio, o užsienio politikoje ėmėsi įgyvendinti daugiavektoriškumo principą – Ukraina vėl ėmė laviruoti tarp partnerystės su ES ir partnerystės su Rusija.

Ne tik Varšuva ir Vilnius, bet ir ES ėmėsi sąlyginio dialogo su Ukraina dėl strategijos po kontraversiško Viktoro Janukovičiaus veiksmų. Jis anuliavo

⁵⁰ Декларация Четвертого засідання Міжпарламентської Асамблеї Верховної Ради України, Сейму Литовської Республіки, Сейму і Сенату Республіки Польща, Київ, 22 березня 2011 року.

⁵¹ Комюніке Спільної Ради Міністерства закордонних справ України та Міністерства закордонних справ Литовської Республіки, Вільнюс, 17 червня 2010 року.

ir taip ribotus demokratinius pasiekimus: 2004 metų konstitucijos pakeitimai buvo paskelbti negaliojančiais, prezidento galios vėl sustiprintos, o užsienio politika vėl įgavo daugiavektorinį pobūdį, ignoruojant Lenkiją kaip tiltą su ES ir siekiant bendradarbiauti tiesiogiai su ES institucijomis ir didžiosiomis valstybėmis (Ukrainos prezidento Viktoro Janukovičiaus pirmasis vizitas į Varšuvą įvyko tik 2011 metais). 2010 metais paskelbtas įstatymas, apibrėžiantis Ukrainos vidaus ir užsienio politikos principus. Dokumente Ukraina įvardijama kaip neprisijungusi Europos valstybė, plėtojanti atvirą užsienio politiką su visomis valstybėmis ir vengianti priklausomybės nuo konkrečių valstybių, grupių ar tarptautinių organizacijų (11 str.)⁵², siekianti narystės ES, tačiau tuo pačiu metu bendradarbiaujanti su Rusija ir JAV. Tokia užsienio politika buvo apibrėžta kaip pragmatiška ir padedanti įgyvendinti Ukrainos ekonominius interesus – partnerių pasirinkimas ir tarptautinio bendradarbiavimo plėtojimas buvo susietas su ekonomine nauda⁵³, prekybos susitarimais ir užsienio investicijomis (užsienio politika tapo Ukrainos oligarchinės sistemos lobizmo įrankiu).

5 lentelė. **ES–Ukrainos, Rusijos–Ukrainos, Lietuvos– Ukrainos, Lenkijos–Ukrainos dvišalių santykių konvergencija**

ES ir Ukrainos dvišaliai santykiai	Lietuvos ir Ukrainos dvišaliai santykiai	Lenkijos ir Ukrainos dvišaliai santykiai	Rusijos ir Ukrainos dvišaliai santykiai
1991–1998 Įžanga (pasirašytas Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas)	1991–1996 Abipusis pripažinimas (pasirašyta Draugystės ir bendradarbiavimo sutartis)	1991–1996 Abipusis pripažinimas (pasirašyta Draugystės ir bendradarbiavimo sutartis)	1991–1996 Priešikumas (teritorinių sienų peržiūrėjimas, nesutarimai dėl Sevastopolio karinės bazės, strateginės ginkluotės, likusios Ukrainos teritorijoje po SSRS žlugimo, Rusijos reikalavimo suteikti dvigubos pilietybės statusą, energetinių išteklių tiekimo, Ukrainos atsisakymas tapti NVS Kolektyvinio saugumo sutarties nare)

⁵² Про засади внутрішньої і зовнішньої політики, Відомості Верховної Ради України. № 2411-VI, 1 липня 2010 року, Київ.

⁵³ Тригуб П. М., Тригуб О. П. «Євроінтеграційний Процес В Україні В Перший Рік Президентства В. Януковича: Здобутки І Перспективи», *Наукові праці: науково-методичний журнал*, Вип. 142., Том 154, 2011, p. 52.

<p>1998–2004</p> <p>Formalioji strateginė partnerystė (įsigaliojo Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas, narystė ES paskelbta kaip strateginis Ukrainos vidaus ir užsienio politikos tikslas, ES suformavo bendrą strategiją Ukrainos atžvilgiu)</p>	<p>1996–2004</p> <p>Formali parama (suformuoti dvišalio bendradarbiavimo prioritetai ir institucijos, abipusė parama siekui tapti ES narėmis)</p>	<p>1996–2004</p> <p>Formalioji strateginė partnerystė (dvišaliai santykiai paskelbti kaip strateginė partnerystė, apibrėžti dvišalio bendradarbiavimo prioritetai ir institucijos, abipusė parama siekui tapti ES narėmis)</p>	<p>1997–2004</p> <p>Abipusis pripažinimas (pasirašyta Draugystės, bendradarbiavimo ir partnerystės sutartis, Ilgalaikio ekonominio bendradarbiavimo sutartis, Sutartis dėl dujų tiekimo, Ukrainos politikos daugiavektoriškumo doktrina nuo 2001 metų)</p>
<p>2004–2008</p> <p>Kaimynystė (Suformuota Europos Sąjungos kaimynystės politika, pristatytas ES ir Ukrainos veiksmų planas, 2008 metais nustojo galioti Partnerystės ir bendradarbiavimo sutartis)</p>	<p>2005–2008</p> <p>Strateginės partnerystės formavimo etapas (Lietuvos ir Ukrainos dvišaliai santykiai deklaruoti kaip strateginė partnerystė)</p>	<p>2004–2006</p> <p>Intensyvus politinis dialogas (bendras planavimas ir susitarimai)</p>	<p>2005–2006</p> <p>Krizė (Oranžinė revoliucija lėmė prorusiško elito pasikeitimą provokarietišku, „Dujų karai“)</p>
<p>2009–2010</p> <p>Pirma tarp lygių (prasidėjo derybos dėl asociacijos susitarimo, pristatyta asociacijos darbotvarkė, sukurta Rytų partnerystės iniciatyva)</p>	<p>2008–2010</p> <p>Strateginės partnerystės įgyvendinimas (Atnaujinamos Strateginės partnerystės gairės 2 metų laikotarpiui)</p>	<p>2007–2010</p> <p>Strateginės partnerystės įgyvendinimas (Atnaujinamos Strateginės partnerystės gairės 2 metų laikotarpiui)</p>	<p>2006–2010</p> <p>Atviras priešiškusmas (Po politinės krizės Ukrainos premjeru tampa prorusiškas Viktoras Janukovičius, „Dujų karai“)</p>
<p>2011 – dabar</p> <p>Dialogas su sąlygomis (Julijos Tymošenko teismo procesas: Ukraina vertinama kaip valdoma demokratija, todėl asociacijos susitarimo, nors ir parafuoto, pasirašymas tampa sąlyginis, didėja Ukrainos izoliacija)</p>	<p>2011 – dabar</p> <p>Partnerystės įvertinimas (strateginės partnerystės sąvoka vis rečiau vartojama, nors vyksta bendras planavimas, tačiau politinėje retorikoje pasireiškia sąlygiškumas)</p>	<p>2011 – dabar</p> <p>Partnerystės įvertinimas (strateginės partnerystės sąvoka vis rečiau vartojama, nors vyksta bendras planavimas, tačiau politinėje retorikoje pasireiškia sąlygiškumas)</p>	<p>2010 – dabar</p> <p>Strateginės partnerystės suformavimas (sutartis dėl Sevastopolio karinės bazės, įstatymas dėl valstybinės kalbinės politikos, pasirašytas paketas ilgalaikio bendradarbiavimo sutarčių ir paskelbta deklaracija dėl strateginės partnerystės suformavimo)</p>

Chroniška reformų stoka Ukrainos politinėje, ekonominėje, socialinėje sferoje dar labiau mažina intensyvaus strateginio bendradarbiavimo potencialą. Nuo Lenkijos ir Lietuvaos tapimo NATO ir ES narėmis atotrūkis tarp valstybių, nepaisant Ukrainos eurointegracinių tikslų, nuolat didėja, taip pat Ukraina siekia suderinti šį procesą ir plėtojamą strateginę partnerystę su Rusija. Be to, ir

vidaus politikos sprendimai nurodė Ukrainos eurointegracinės perspektyvos ir santykių su ES valstybėmis silpnėjimą ir autoritarines tendencijas. Prasidėjęs buvusios provakarietiškos Ukrainos ministrės pirmininkės ir opozicijos kandidatės 2010 metų prezidento rinkimuose Julijos Tymošenko ir jos sąjungininkų teismo procesas, ES buvo įvardintas kaip politinis susidorojimas, todėl santykiai tarp ES ir Ukrainos pasiekė kritinį tašką, o nuolatinis Ukrainos laviravimas tarp ES asociacijos susitarimo ir Rusijos, Baltarusijos, Kazachstano muitų sąjungos neskatina abipusio pasitikėjimo. Sprendimas įkalinti Juliją Tymošenko 7 metams, kaltinant ją piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi derybose su Rusija dėl 2009 metų dujų sutarties, lėmė 2012 Europos futbolo čempionato, vykusio Ukrainoje ir Lenkijoje, ir Centrinės Europos viršūnių susitikimo, kuris turėjo vykti Jaltaje, boikotą. Taip ES ėmė izoliuoti Ukrainą, o pastaroji ėmė aktyviau bendradarbiauti su autoritarine Rusija. 2010 metais valstybės pasirašė sutartį dėl Rusijos karinės bazės Sevastopolyje veikimo iki 2042 metų (Charkovo sutartis), 2012 metais buvo paskelbta apie Rusijos ir Ukrainos strateginės partnerystės suformavimą ir plečiamą bendradarbiavimą ne tik energetikos, ekonomikos, bet karinių technologijų ir saugumo srityje, o Ukrainos suartėjimą su Rusija vainikavo Viktoro Janukovičiaus inicijuotas įstatymas Dėl kalbinės politikos pagrindų, suteikęs rusų kalbai oficialios kalbos statusą 13 Ukrainos regionų iš 27.

Ukrainos prezidento Viktoro Janukovičiaus pirmasis vizitas Lenkijoje, po metų nuo kadencijos pradžios ir po apsilankymo daugiau nei dvidešimtyje valstybių, buvo nulemtas būtinybės atnaujinti dvišalio bendradarbiavimo gaires, taip suteikiant prielaidas didesnei paramai Ukrainos eurointegracijai ir sklandesnėms Ukrainos ir ES asociacijos sutarties deryboms Lenkijos pirmininkavo ES laikotarpiu. Tačiau iliuzija apie strateginį bendradarbiavimą buvo išsklaidyta. Bendradarbiavimo gairės 2011–2012 metų laikotarpiui nepasizymėjo nei strateginės partnerystės retorika, nei strateginiais tikslais ar bendradarbiavimo tobulinimu⁵⁴. Lenkijos galimybės prisidėti prie derybų proceso, prasidėjusio 2008 metais dėl Ukrainos ir ES laisvosios prekybos sutarties, kuri vėliau tapo būsimos asociacijos sutarties šerdimi, siekiant įkurti gilią ir plačią laisvosios prekybos erdvę, taip pat buvo ribojamos net ir pirmininkavimo ES metu. Ir nors Lenkija, rengdama 2011 metų ES viršūnių susitikimą, siekė vėl grąžinti į ES darbotvarkę dvišalio bendradarbiavimo su Rytų kaimynėmis prioritetą ir paskatinti aktyvų dialogą tarp Briuselio ir Kijevo, tačiau Lenkijos pirmininkavimas ES buvo vainikuotas ne ES ir Ukrainos asociacijos susitarimo pasirašymu, o Kijevo ir kitų Rytų partnerystės valstybių atsisakymu

⁵⁴ «Аналіз Теми Тижня: Візит До Польщі Як Спроба Надолужити Провал Стратегічного Рівня Взаємин Між Двома Державами», *International Weekly*, No. 4-5, 2011, <http://fpri.kiev.ua/?p=997>, 2012 03 05.

pasirašyti deklaraciją dėl žmogaus teisių ir teisinės valstybės principų pažeidimų Baltarusijoje.

2013 metais susiklostė panaši situacija Lietuvos ir Ukrainos dvišaliuose santykiuose – metų pradžioje Ukrainos prezidento Viktoro Janukovičiaus vizitas į Lietuvą buvo nulemtas būtinybės atnaujinti strateginės partnerystės įgyvendinimo gaires ir užsitikrinti Lietuvos palaikymą ES ir Ukrainos laisvosios prekybos susitarimo pasirašymui Lietuvos pirmininkavimo ES metu. Tik šiuo atveju Lietuvos ir Ukrainos dvišaliai santykiai buvo įvardinti kaip strateginė partnerystė ir nors politinė retorika nurodė sąlyginį dialogą ir Lietuvos bei ES pozicijos sutapimą Ukrainos demokratinės raidos atžvilgiu, strateginė partnerystė buvo atnaujinta ir patvirtinta.

3.3. Lietuvos–Ukrainos ir Lenkijos–Ukrainos partnerystės intensyvumas

Lenkijos užsienio politikos tikslas buvo aiškus – Ukrainos narystė NATO ir ES, tačiau Ukrainos atstovai neskubėdavo paremti „efektyviomis programomis ir konkrečiais veiksmais“⁵⁵ eurointegracinių įsipareigojimų ir deklaracijų – politinė retorika išliko lemiamu veiksmu apibrėžiančiu Lenkijos ir Ukrainos strateginės partnerystės intensyvumą. Lenkija kaip formali strateginė partnerė atlieka Ukrainos „interesų gynėjos ir lobistės“⁵⁶ regioninėse ir tarptautinėse struktūrose vaidmenį, siekdama priimti naudingus Ukrainai sprendimus dėl teisės aktų, strateginių projektų, tačiau tik tada kai, tai atitinka Lenkijos nacionalinius interesus. Nors Ukraina yra įvardinama kaip partnerė, būtina paminėti, kad *de facto* ji yra laikoma grėsmių šaltiniu Lenkijos nacionaliniam saugumui – nelegali migracija, kontrabanda, organizuotas nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, AIDS, tuberkuliozė, saugumo žinybų bendradarbiavimas su Rusijos žvalgyba, žalinga teismų praktika, ribota investicijų ir užsienio kapitalo apsauga⁵⁷ ir daugelis kitų problemų lemia ribotą kitų strateginio bendradarbiavimo elementų įsitraukimą.

⁵⁵ Mroz, M. Strategiczne partnerstwo polsko-ukraińskie i program Partnerstwa Wschodniego w kontekście relacji Warszawa-Kijow. Proba oceny i perspektywy na przyszłość. Międzynarodowy Ekspertycki „Okrągły Stoł”. *Partnerstwo Wschodnie a idea europejskiej integracji. Możliwości, ograniczenia i pola współpracy z punktu widzenia Polski i Ukrainy*. Forum Polityki Wschodniej, 2010, p. 28.

⁵⁶ Стрільчук Л. В. „Роль Республіки Польща як стратегічного партнера у процесі входження України в європейські та євроатлантичні структури”, *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей Історичного Факультету*, Вип. 14, Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 2008, p. 292–293.

⁵⁷ Adamski Ł. „Partnerstwo Wschodnie a stosunki polsko-ukraińskie”, Międzynarodowy Ekspertycki „Okrągły Stoł”, *Partnerstwo Wschodnie a idea europejskiej integracji. Możliwości, ograniczenia i pola współpracy z punktu widzenia Polski i Ukrainy*. Forum Polityki Wschodniej, 2010, p. 52.

Bendradarbiavimo kaštų įvertinimas nusveria potencialią naudą. Be to, Ukrainos kaip grėsmės šaltinio traktavimą sustiprino ir tai, kad Lenkijai tapus NATO nare, o Ukrainai atsisakius šių planų, Ukraina negali būti vertinama kaip bendros Europos saugumo sistemos dalimi. Dėl Lenkijos buvimo po NATO skėčiu Ukraina nebėra vertinama kaip nacionalinio saugumo garantas, o veikiau jau „bufėris“ išoriniam Rusijos spaudimui⁵⁸.

6 lentelė. Lenkijos ir Ukrainos strateginės partnerystės intensyvumas

Bendradarbiavimo sritis (bendradarbiavimas strateginiu lygmeniu)	Bendradarbiavimo elementai (įtraukti į strateginį bendradarbiavimą)	Vidinė dvišalių santykių struktūra	Abipusis lūkesčių įgyvendinimas	Strateginių partnerystės intensyvumo kategorija
(Iš dalies) Politinė ir diplomatinė	(Iš dalies) Politinis ir diplomatinis	Įtvirtinami valstybių partnerių vaidmenys (Ukraina – valstybė, siekianti narystės ES; Lenkija – narė, remianti Ukrainos narystę ES)	Bendras planavimas	Formalioji
(Iš dalies) Saugumo ir karinė	(Iš dalies) Valstybinių institucijų	Nustatytos bendradarbiavimo sritys	Bendri susitarimai	Formalioji arba formalioji-aktualioji
(Iš dalies) Ekonomikos ir prekybos	(Iš dalies) Privataus sektoriaus	Nustatytos bendradarbiavimo normos ir tikslai	(Iš dalies) Bendri pareiškimai	Formalioji-aktualioji
(Iš dalies) Kultūros ir švietimo	(Iš dalies) Nevalstybinių institucijų	Sukurtos nuolatinės dvišalės institucijos, kurių susitikimai nėra reguliarūs		Realioji
Partnerystės intensyvumo evoliucija		Iš formaliosios į formaliąją-aktualiąją; iš formaliosios-aktualiosios į formaliąją; formaliosios partnerystės nutraukimo procesas		

Lenkijos ir Ukrainos strateginė partnerystė jau formavimo etape pasižymėjo pažeidimais: neišspręstos dvišalių santykių problemos (istorinės fobijos,

⁵⁸ Знахоренко О. *Стратегічне Партнерство В Українсько-Польських Відносинах*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата Політичних Наук, Київський Національний Університет Імені Тараса Шевченка, 2005, р.11–12.

skirtingos istorijos interpretacijos, šovinizmo apraiškos išliko svarbiausiomis dvišalių santykių problemomis) neįvertinti partnerio motyvai (Ukrainos kontekste tai reiškia nuolatinį laviravimą tarp Rusijos ir ES dėl geopolitinės valstybės padėties ir vidinės fragmentacijos. Stiprindama savo valstybingumą ir mažindama Rusijos politinę ir ekonominę įtaką, Ukraina siekdavo suartėjimo su ES ir NATO, o siekdama gauti ekonominių ar politinių nuolaidų iš pastarųjų, artėdavo prie Rusijos⁵⁹), galimybės plėtoti realią strateginę partnerystę (Rusijos faktorius Ukrainos vidaus ir užsienio politikai, JAV ir Lenkijos), neaiškus strateginių tikslų komplekto apibrėžimas funkcinėse bendradarbiavimo srityse, neaiškus abipusių lūkesčių apibrėžimas, mažas suderinamumas su kitomis strateginėmis partnerystėmis valstybių užsienio politikoje (tuo pačiu metu Ukraina užmezgė strateginę partnerystę ir su Rusija, Uzbekistanu, JAV), mažas formalizacijos laipsnis (strateginės partnerystės įgyvendinimo gairių, planų, teisinio įsipareigojimo stoka).

Ekonominių, teisinių, administracinių reformų stoka, korupcija, sudėtinga biurokratinė sistema, silpnos politinės institucijos, Rusijos įtaka yra tik dalis problematikos stabdančios Lenkijos ir Ukrainos partnerystės plėtrą. Svarbiausiu faktoriumi išlieka tai, kad Lenkija yra Centrinės Europos valstybė, o Ukraina, nepaisant deklaruojamo geopolitinio identiteto ir reikalavimo šį identitetą pripažinti, „netaiko Centrinės Europos standartų sau pačiai“⁶⁰. Daugeliu atvejų Ukraina gali būti įvardinta kaip Lenkijos misija, tačiau „nesugebėjimas paversti Ukrainos ES misija“⁶¹ mažina ir Lenkijos entuziazmą atlikti Ukrainos vedlio ir advokatės vaidmenį, nes eurointegracijos stoka yra nulemta Ukrainos vidinių reformų trūkumo ir neigiamų politinių tendencijų, lėmusių Ukrainos kaip paribio Centrinėje Europoje traktavimą.

Riboti pasiekimai taip pat yra grindžiami ir tuo, kad Lenkijos užsienio politika Ukrainos atžvilgiu buvo reakcinė, o ne nuosekli ir ilgalaikė. Ukraina išlieka vienu iš Lenkijos užsienio politikos deklaruojamų prioritetų, tačiau Vakarų vektorius ir bendradarbiavimas su ES didžiosiomis valstybėmis yra

⁵⁹ Lopata R., Bielinis L., Sirutavičius V., Stanytė-Toločkienė I. *Lietuvos užsienio politikos Rytų kryptis: santykių su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, Baltarusija ir Ukraina perspektyva*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 106.

⁶⁰ Pavliuk O. “The Ukrainian-Polish Strategic Partnership and Central European Geopolitics”, ed., Müller D. and others, *Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*, Vol. 2, Issue 1, 1999, p. 202.

⁶¹ Wolczuk R. “Polish-Ukrainian Relations: A Strategic Relationship Conditioned by Externalities”, ed., Zaborowski M. and Dunn D. H. *Poland - a New Power in Transatlantic Security*, London: Frank Cass Publishers, 2003, p. 147–149.

„tikrasis strateginis Lenkijos tikslas“⁶², jai siekiant didinti savo įtaką Europoje ir tapti regiono lydere. Taigi, Lenkijos ir Ukrainos strateginė partnerystė gali būti apibūdinta kaip „magiškas užkeikimas, kurio kartojimas kompensuoja turinio trūkumą“⁶³. Bendradarbiavimo sferomis išlieka ES asociacijos susitarimas, ES ir Ukrainos bevizis režimas, Ukrainos administracinės, teritorinės reformos, Eurazijos naftos transportavimo koridoriaus kūrimas, naftotiekio Odesa–Gdanskas projektas, tačiau strategiškumo sąvoka, apibūdinant bendradarbiavimo rezultatus, nebūtina ir vis rečiau išreiškiama net Lenkijos ir Ukrainos politinių vadovų retorikoje.

Nors nuo 2010 metų Lietuvos ir Ukrainos strateginė partnerystė gali būti vertinama kaip formali, būtina atsižvelgti į valstybių reliatyvios galios skirtumus, teritorinės sienos nebūvimą, galimus pasikeitimus Ukrainos užsienio politikoje dėl vis dar potencialios daugiadimensinės užsienio politikos plėtotės, didėjančios Ukrainos izoliacijos dėl neigiamų tendencijų žmogaus teisėms užtikrinti, teisės viršenybės, demokratijos vertybių įgyvendinimo srityse. Prioritetinėmis dvišalio bendradarbiavimo sritimis išlieka Ukrainos eurointegracija (Lietuvos stojimo į ES patirties perdavimas), ekonominio bendradarbiavimo, dvišalės prekybos skatinimas (investicinės aplinkos gerinimas, protekcionistinių priemonių, barjerų šalinimas), transporto (traukinys „Vikingas“), energetikos, infrastruktūros projektai, energijos išteklių ir tiekimo diversifikavimas (energetinis saugumas), tarptautinio saugumo (dalyvavimas Afganistano Goro provincijos atstatymo misijoje, Padnestrės įšaldyto konflikto sprendimas). Taigi svarbiausiu aspektu, įgalinančiu palaikyti ir nuolatos atnaujinti strateginę partnerystę, galima laikyti ES konteksto plėtimą, kuri leistų pasiekti ES ir Ukrainos asociacijos sutarties pasirašymas. Ukrainos eurointegraciniai procesai išlieka Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės kontekstu, tačiau kartu ir sisteminiu principu. Ukrainos ir Lietuvos strateginės partnerystės sėkmingumas ir toliau priklausys nuo abiejų valstybių sugebėjimo suderinti nacionalinius interesus ir tinkamai koordinuoti bendradarbiavimą funkcinėse srityse, skatinant bendros naudos didėjimo tendenciją.

⁶² Павленко С. М. «Сучасний стан українсько-польських взаємин та перспектива співпраці РП і України в контексті майбутнього членства Польщі в ЄС. Україна і Польща – стратегічне партнерство.» *Збірник наукових праць*. Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 2002, p. 101.

⁶³ Mroz (išnaša 55), p. 26.

7 lentelė. Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės intensyvumas

Bendradarbiavimo sritys (bendradarbiavimas strateginiu lygmeniu)	Bendradarbiavimo elementai (įtraukti į strateginį bendradarbiavimą)	Vidinė dvišalių santykių struktūra	Abipusis lūkesčių įgyvendinimas	Strateginių partnerystės intensyvumo kategorija
Politinė ir diplomatinė	Politinis ir diplomatinis	Įtvirtinami valstybių partnerių vaidmenys	Bendras planavimas	Formalioji
(Iš dalies) Saugumo ir karinė	Valstybinių institucijų	Nustatytos bendradarbiavimo sritys	Bendri susitarimai	Formalioji arba formalioji-aktualioji
(Iš dalies) Ekonomikos ir prekybos	(Iš dalies) Privataus sektoriaus	Nustatytos bendradarbiavimo normos ir tikslai	(Iš dalies) Bendri pareiškimai	Formalioji-aktualioji
(Iš dalies) Kultūros ir švietimo	-	Sukurtos nuolatinės dvišalės institucijos	-	Realioji
Partnerystės intensyvumo evoliucija		Iš formaliosios į formaliają- aktualiają; iš formaliosios- aktualiosios vėl į formaliają; formaliosios partnerystės nutraukimo procesas.		

Išvados

Lenkijos ir Ukrainos strateginė partnerystė 1996 metais buvo užmegzta kaip formalioji partnerystė, tačiau realus bendradarbiavimas nebuvo perkeltas į strateginį lygmenį. Ilgainiui, ryškėjant mažam strateginiam valstybių suderinamumui ir dvišalių santykių priklausomybei tiek nuo Rusijos užsienio politikos, tiek nuo Lenkijos ir Ukrainos politinės valdžios kaitos, ir taip mažas strateginės partnerystės intensyvumas ėmė dar labiau mažėti, o nuo 2010 metų net politinėje retorikoje dvišaliai Lenkijos ir Ukrainos santykiai vis rečiau buvo įvardijami kaip strateginė partnerystė. Be to, pats eurointegracijos proceso galutinis rezultatas turėtų būti Ukrainos narystė ES, tačiau tiek plėtojant Lenkijos ir Ukrainos strateginę partnerystę, tiek, neplėtojant – Ukrainos narystės ES galimybė net ir tolimoje ateityje išlieka miglota. Pasikeitusi politinė (diplomatinė) Lenkijos ir Ukrainos retorika, kuri ir buvo strateginės partnerystės pagrindas, nurodo šios strateginės partnerystės nutraukimą.

Riboti pasiekimai plėtojant Lietuvos ir Ukrainos santykius yra grindžiami tuo, kad tiek Lietuvos, tiek Ukrainos politika viena kitos atžvilgiu yra reakcinė, ir abi valstybės dėl savo reliatyvios galios stokos yra orientuotos į tiesioginį bendradarbiavimą su ES ir jo didžiosiomis valstybėmis. Lietuvos kaip tarpininko tarp Briuselio ir Ukrainos vaidmuo negali būti įgyvendintas dėl pačios Lietuvos įtakos ES stokos. Lietuvos ir Ukrainos strateginės partnerystės

raida buvo sklandesnė nei Lenkijos ir Ukrainos bendradarbiavimo. Nepaisant to, Ukrainos demokratijos raida ir socioekonominis vystymasis, ES teisyno pritaikymas ir narystės sąlygų įgyvendinimas nėra tiesiogiai priklausomas nuo to, ar šios valstybės plėtoja strateginį bendradarbiavimą. Nors tiek Lenkijos ir Ukrainos, tiek Lietuvos ir Ukrainos strateginis partnerystės tikslas sutampa (Ukrainos eurointegracija) ir jis išplaukia iš sutampančių partnerių nacionalinių interesų, tačiau jo įgyvendinimas priklauso nuo ES ir Ukrainos dvišalių santykių ir vidinės Ukrainos politinės raidos, o Lenkija Lietuva tegali atlikti Ukrainos strateginio tikslo rėmėjų vaidmenį.

Lenkijos–Ukrainos ir Lietuvos–Ukrainos strateginės partnerystės labiau pasižymi formaliu, nei efektyviu bendradarbiavimu – Ukrainos daugiavektorinė užsienio politika (Rusijos faktorius), atotrūkis tarp Ukrainos geopolitinės gravitacijos (į rytus) ir orientacijos (į vakarus), chroniška demokratiškos, rinkos ekonomikos reformų stoka mažina euro-integracinių tikslų įgyvendinimo galimybes, todėl Lenkija ir Lietuva turi ribotas galimybes paveikti bendradarbiavimo intensyvumą. Partnerystės raida yra nulemta trumpalaikių pragmatiškų interesų įgyvendinimo, o ne sugebėjimo užtikrinti efektyvų bendradarbiavimą strategiškai svarbiose srityse ir pats bendradarbiavimo procesas yra priklausomas nuo valdančiojo elito (interesų grupių) orientacijos ir tikslų, o galimybes plėtoti efektyvesnį bendradarbiavimą gali suteikti tik Ukrainos politinės situacijos kaita demokratijos link ir ES asociacijos susitarimo įsigaliojimas. Nepaisant Ukrainos vidinės raidos scenarijaus, Lenkijos ir Ukrainos dvišalių santykių plėtojimas yra neišvengiamas dėl bendros teritorinės sienos ir tiesioginės nacionalinio saugumo priklausomybės nuo Ukrainos saugumo. Lietuvai Ukraina išliks tik ES kaimynystės politikos formalusis prioritetas. Lietuvos resursų stoka, įtakos deficitas ES, geografinis atstumas tarp Vilniaus ir Kijevo, galios ir galimybių disbalansas ir toliau lems Lietuvos ir Ukrainos dvišalių santykių marginalizaciją abiejų valstybių užsienio politikoje.

2013 m. vasaris